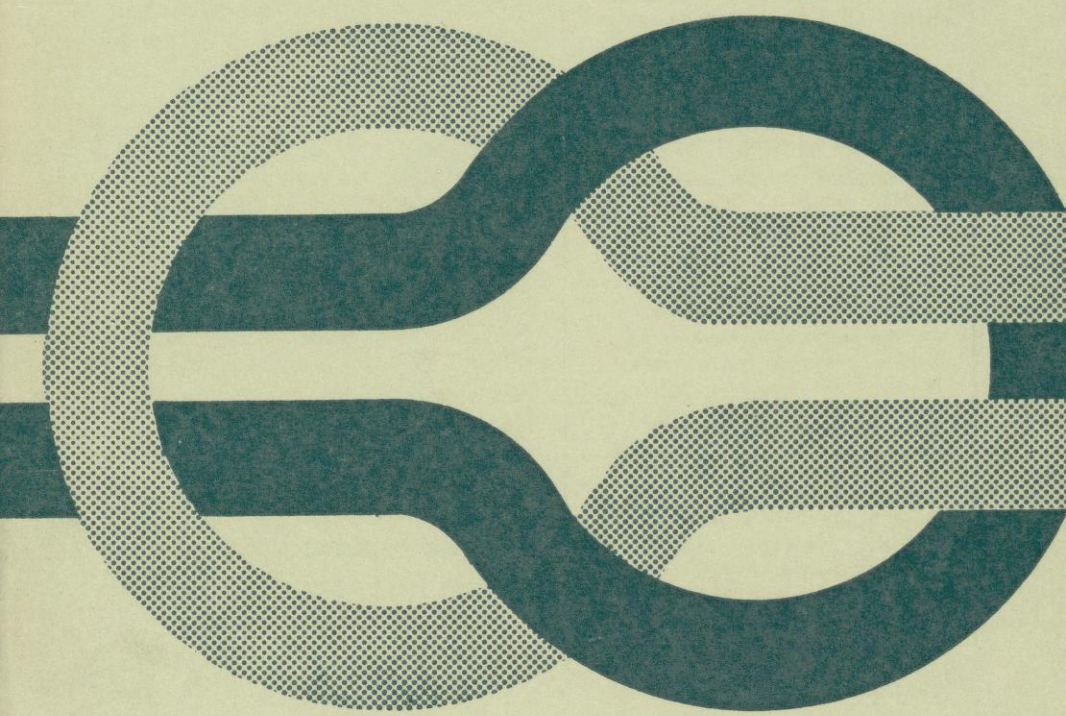
UNIVERSITETSBIBLIOTEKET OSLO

24. årg. - 1978 - Nr. 5

Rapport

SAMORDNINGSRÅDET FOR
ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE

Rapport

UTGIVER: SAMORDNINGSRÅDET FOR ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE
SEKRETÆR: ADVOKAT KAARE JØNSBERG, TORGGATEN 10, OSLO 1

Redaktør: Åse Staude

Redaksjonskomité: E. Arnesen, J. Blindheim, E. Jakobsen, O. Ulleberg og K. Werner

Henvendelser angående abonnement og adresseforandringer skjer til forretningsføreren — **Lars A. Koppen, Bølerskogen 48, Oslo 6.**

Innbetaling for abonnement til **postgirokonto nr. 5 09 47 35, bankgirokonto nr. 6222.05.01081** eller til forretningsføreren. Bladet kommer ut med 6 nummer i året. Kontingenten er kr. 20,— pr. år.

Henvendelser ang. annonser og betaling for disse skjer til **Aug. Hanssens Forlag, Ø. Slottsgt. 5, II etg., Oslo 1.** Bankgiro nr. 7001.05.01928.

Manuskripter til «Rapport» sendes redaktør **Åse Staude, Homans vei 18, 1319 Blommenholm.**

Følgende organisasjoner er tilsluttet Samordningsrådet for åndssvakesaken I Norge:

Det Norske Diakonforbund
Nasjonalforeningen for Folkehelsen
Norges Bondekvinnelag
Norges Husmorforbund
Norges Røde Kors
Norsk Folkehjelp
Norsk Hjelpepleierforbund
Norsk Lærerlag
Norsk Sykepleierforbund
Norske Kvinners Sanitetsforening
Åndssvakesakens bestyrerforening
Arb.utvalget for rektorer innen HVPU
Forbund av pedagogisk personale for psykisk utviklingshemmede
Redd Barna

I DETTE NUMMER:

Psykisk utviklingshemmede med epilepsi får mangelfull service i institusjonene

«Vi må møte eleven på hans eget nivå»

Pedagogiske hjelpemidler utstilt i Oslo

Forventningsperspektivet er viktig

Nye bøker

Scanvox — et hjelpemiddel i språkopplæring

Vennefamilie

Kjært barn ...

Hva trenger psykisk utviklingshemmede

Klientene systemet glemte

Omsorg for psykisk utviklingshemmed i et nøtteskall

Landet Rundt

Psykisk utviklingshemmede med epilepsi får mangelfull service på institusjonene

440 KLIENTER MED BEHOV FOR UNDERSØKELSE ELLER BEHANDLING I SPESIALINSTITUSJON

— Epilepsi forekommer 40 ganger hyppigere blant psykisk utviklingshemmede enn hos den øvrige befolkning og er et alvorlig tilleggshandikap for dem det gjelder Hver femte klient i institusjonene innenfor HVPU har epilepsi, opplyser dr. med. K n u t W e s t e r, som med midler fra Åndssvakesakens Forskningsfond nylig har avsluttet sine undersøkelser om epilepsiservice i internatinstitusjonene landet over. Arbeidet er et delprosjekt i en mer omfattende analyse av behov og eksisterende behandlingstilbud innenfor epilepsiomsorgen generelt.

— Klientenes behandlingstilbud er svært mangelfullt, konstaterer dr. Wester. — Dette er ikke ment som noen anklage overfor leger knyttet til HVPU. De er bare for få.

— En opptrapping må komme. Om behandlingsinstitusjonene skal utbygges regionalt eller sentralt, ja, det er en helsepolitisk avgjørelse og opp til departement og politikere å ta stilling til.

Arbeidet har tatt tid og er betydelig forsinket. Samtlige internatinstitusjoner, med ialt 5072 klienter, fikk i november 1976 tilsendt spørreskjemaer på seks sider — eget skjema for hver pasient. Innsendelse av dem i utfylt stand medførte naturligvis en merbelastning på avdelingspersonalet og legene ved institusjonene, og de siste kom så sent som i februar i år. Og først da kunne databehandlingen begynne.

Det finnes tilsammen 1059 klienter med epilepsi i våre institusjoner, forteller rapporten. Kjønnsfordelingen er noenlunde lik, nemlig 51,8 pst. for gutter/menn og 48,3 pst. for piker/kvinner.

Status epilepticus

Det er en rekke årsaker til anfall. Epilepsi er ingen sykdom, men symptom på hjerneskade oppstått ved fødsel, før eller etter. Skaden kan videre skyldes kromosomavvik, stoffskiftesykdommer, hjernehinnebetennelse som har etterlatt arr, ytre skade (slag mot hode), eller «ukjente årsaker», og denne sekken er stor, hele 43,7 pst.

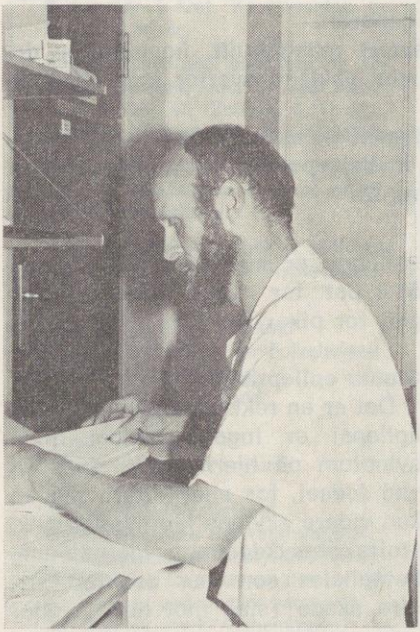
— Epileptiske symptomer kon forekomme også hos ellers friske mennesker, forteller dr. Wester. — Langvarig søvnmangel kan f.eks. utløse anfall, likeledes medikament- eller alkohol-abstinens.

— Det er imidlertid når flere anfall avløser hverandre uten at pasienten er kommet til bevissthet at vi snakker om status epilepticus. Dette er en livstruende tilstand som det gjelder å unngå, understreker han.

Lav gjennomsnittsalder

Materialet avslører ikke om aldersforskjellen avviker fra klientellet forøvrig, men epileptikerpasientene er påfallene få i aldersgruppen over 60 år. Allerede i 40-års alderen er tallene dalende. Det skyldes flere ting: overdødelighet blant epilepsipasienter, eller at eldre med epilepsi av en eller annen grunn ikke lenger befinner seg på institusjon. Dr. Wester antyder også at sykdommen kan ha «brent ut», selv om dette er mindre trolig.

Nær 2/3 av epilepsipasientene på institusjoner har den alvorligste anfallsform, den såkalte **grand mal** epilepsi, med varierende anfallsfrekvens. Grand mal anfall ytrer seg som bevisstløshet, med tilstivning i kropp og lemmer, etterfulgt av rykninger. Under anfallene blir pasienten ofte blå pga. oksygenmangel, ofte også ufrivillig avgang av urin/avføring.

— Hver 5. klient i institusjoner innen HVPU har epilepsi, sier dr. med. Knut Wester.

Legetilsynet mangelfullt

— Man opererer forholdsvis sjelden psykisk utviklingshemmede for epilepsi, slår Knut Wester fast. — Som oftest kan man ikke ta bort epilepsien uten samtidig å ta bort fungerende hjernevev. Vi må derfor holde symptomene i sjakk ved forsvarlig tilsyn og løpende vurdering av anfallssituasjonen og medikamentene. Og minst to ganger pr. år bør medisindosen kontrolleres. Dette må gjøres av erfaren lege.

Tidligere ga man epileptikerpasientene en fast dose, den såkalte «folkedose» antiepileptika. Det holder ikke lenger. Vi har nå mulighet for å måle medisinkonsentrasjonene i blodet — og kan (og bør) bruke disse nå vi bestemmer dosene. Forskjellige medikamenter finnes,

og ofte må man prøve seg frem, eventuelt kan en kombinasjon av flere være gunstige for enkelte.

I vanskelige tilfelle kan det være aktuelt med blodprøver én gang i uken inntil blodkonsentrasjonen stabiliserer seg. Slike blodprøver kan bl.a. sendes til Statens senter for epilepsi i Sandvika.

For høy blodkonsentrasjon har forskjellige bivirkninger som setter en dårlig fungerende hjerne ytterligere tilbake, mens for lave konsentrasjoner ikke har effekt på epilepsien.

Blodkonsentrasjonene viste da også betydelig spredning, ifølge undersøkelsen For brukere av preparatet Epinat Phenytoin f.eks. hadde bare vel halvparten av pasientene konsentrasjoner innenfor terapeutisk område. ¼ hadde for lav konsentrasjon, mens ⅕ av klientene var antatt på toksisk nivå (forgiftning).

— Undersøkelsen viste at nær halvparten av klientene innenfor HVPU manglet tilsyn, epilepsikyndig spesialist siste år, slår Wester fast. — Og nesten like mange får antiepileptika uten at blodprøver er tatt.

Behov for behandlingsinstitusjoner påtrengende

Epilepsien skaper usikkerhet og problemer på institusjonene, og personalet ønsker at hele 440 klienter blir henvist til spesialinstitusjon for undersøkelse og/eller behandling (41,6 pst. av alle epilepsipasienter).

Statens senter for epilepsi (SSE) i Sandvika utenfor Oslo har 34 plasser i de såkalte pleieavdelinger, som i det vesentlige er blokkert av klienter innenfor HVPU med livslangt pleiebehov. Sykehuset kan derfor i sin nåværende størrelse og organisasjon bare i beskjeden grad tilby kortvarige opphold av diagnostisk eller terapeutisk art for pasienter innen denne omsorgen.

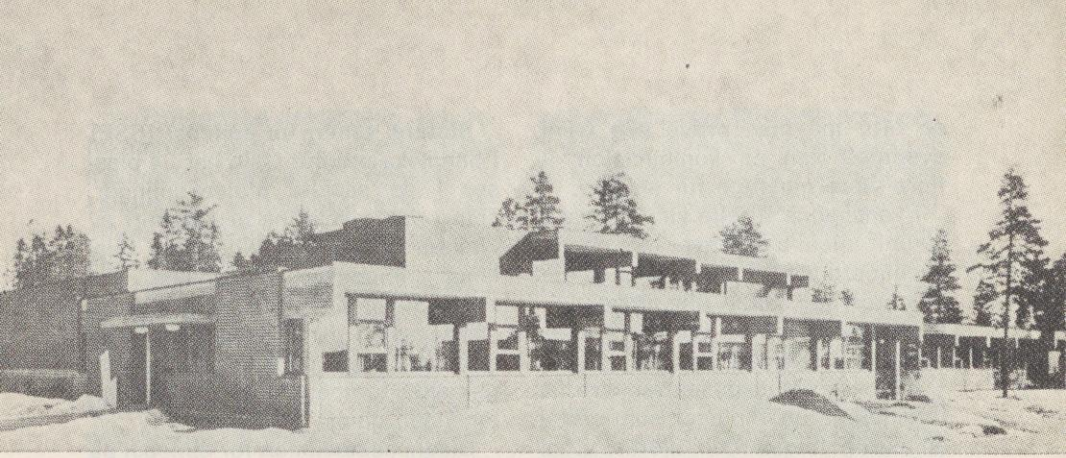
Diagnosestasjonen for epilepsi på Rikshospitalet tar også imot «vanskelige epilepsier, men erfaring viser at vanlige pasienter reagerer på å bli plassert sammen med klienter innenfor HVPU. På en eller annen måte bør det derfor bygges ut et eget behandlingstilbud for pasienter fra HVPU, mener dr. Wester.

Undersøkelsene har avdekket behov for utbygging av behandlingstilbudet. Skal eksisterende institusjoner fortsatt ha riksfunksjon? Eller foretrekkes regionale utbygginger? Kanskje ambulerende team er veien å gå?

Dr. Wester lar tallene tale for seg og overlater helsepolitiske avgjørelser til departement og politikere.

IKKE SEKS

I reportasjen fra Furuly Heim, Skole og Dagsenter på Erdal («Rapport» nr. 4) var trykkfeilsdjevelen på ferde. 96 — n i t t i s e k s — klienter får opplæring ved institusjonen (ikke seks).

Dagbo Dagsenter på Ski.

«Vi må møte eleven på hans eget nivå»

«Du står ikke alene» understreker en folder fra Dagbo Dagsenter på Ski, et dagtilbud for psykisk utviklingshemmede fra Enebakk, Vestby, Ås, Oppegård, Ski, Nesodden og Frogn.
47 hjemmeboende klienter har sin daglige gang i denne tidsmessige institusjonen, alle grader av funksjonshemmede fra rene pleiepasienter til selvhjulpne, fra 2—60 år. Alle har krav på omsorg og skolegang, og et personale på 38 er der for å ta hånd om dem. Og det er tilstrekkelig, blir det sagt.

Det var Ski støttelag som tok initiativet til reising av Dagbo for 11 år siden. Alle som har kjennskap til institusjonen og distriktet kjenner også «Mor-Dagbo», Gretha Nysæther og andre ildsjeler som gjorde det mulig å komme i gang. Dagbo Dagsenter, slik det nå står, er en del av utevernet for Helsevern for psykisk utviklingshemmede i Akershus — og offisielt åpnet i april i fjor.

Her er svømmehall, gymnastikksal, trykkeri, skolerom, arbeidsterapi, sløydrom. Her er fysioterapi, tannpleie, kuratorhjelp, yrkesveiledning og fritidstilbud.

Alle har altså krav på undervisning. Man må møte eleven på hans eget nivå. De selvhjulpne får lage mat og gjøre innkjøp i treningsleiligheten på Langhus, andre får være assistenter i barnehage i nærheten, mens de svakeste får stimulans gjennom hudkontakt, fysioterapi, musikk — eller allerhelst en kombinasjon —.

Samarbeid

— Samarbeid er nøkkelord i dette arbeidet, presiserer spesialpedagog **Annlaug Belland Høibø** til «Rapport». — Vår felles målsetting er utvikling, og da nytter det ikke med solospill. Miljøarbeid, skoletilbud, fysioterapi, musikkterapi — alt må gå hånd i hånd.

— På samme måte er foreldrekontakten uhyre viktig. Familien har innsikt i barnas problemer, har kunnskaper om deres forhold til søsken, naboer og erfaring fra tidligere opplevelser — og er ofte inspirerende samarbeidspartnere.

— Det legges vekt på individuelle opplegg for hver og en her på Dagbo. Timeplanen blir utarbeidet i samråd med foreldre. Hvis Pers foreldre mener vi må prioritere renslighet en tid, eller Kari trenger mer gymnastikk, vel, så vurderer vi dette. Kanskje bør Ola få mer lesetrening, og da må foreldre få vite hva han gjør. Vi sender informasjoner hjem om ting som har hendt i løpet av dagen og drøfter forandringer i opplegg med foreldrene.

— Hva er teorifag?

— Lesning, orienteringsfag, begrepstrening. Finmotorisk trening og begrepstrening er to sider av samme sak, sier Annlaug Belland Høibø. — Og denslags undervisning kan like gjerne skje i spisestuen. «Hvor mange tallerkner trenger du til fem mennesker?» Begreper som én—mange må ha tilknytning til dagliglivet.

— Lesevansker i skolen skyldes bl.a. umulige eksempler og emner, mener læreren. — Det nytter ikke å snakke om geiter til barn ved sjøen. Vi må holde oss til elevens interessefelt, la ham få lov til å boltre seg der han er kjent. Da gir eleven selv signal når vi skal videre.

Å lære å lese er naturligvis ikke mål for alle elevene på Dagbo. Man mange kan.

Tiårige Frank er mongoloid og går i 4. klasse. Han leser nesten flytende enkle setninger med korte ord. Leseboken har spesialpedagog Belland Høibø selv laget, et fotoalbum av minste format, hvor bilder med tekst under puttes inn i plastlommene.

— Eli har bil, Far har ape. Mor har hus, leser Frank og peker på bildene som hører til.

— Frank lærte først hele ord som han forstod, forklarer læreren. — Ord som står for noe i hans verden. «Ser. Sier. Har». Han behersker ikke lesekunsten med det, men vi utvider etter hvert som begrepene blir mer omfattende.

Motivering

— Selve livsgnisten, nysgjerrigheten, mangler hos mange psykisk utviklingshemmede elever. Motivering til å lære mangler, og det er kanskje deres verste handicap. Vi har imidlertid fått et hjelpemiddel nå som viser seg lovende på så mange måter, sier Annlaug Belland Høibø og viser frem en spennende, liten kassettspiller, Scanvox, som hun har fått midler av Grunnskolerådet til å prøve ut (detaljert beskrivelse annetsteds i dette nummer av «Rapport»).

Folkevisedans

«Eg ser på deg
og du ser på meg»,

synger Espen og Anita og Knut og Ingeborg og smiler skjelmsk til hverandre. Det er fredag og samlingsstund for alle med folkevisedans i gymnastikksalen før de skilles før helgen. Etter gruppesamvær gjør det godt å møte de andre, få røre seg litt — og godt å danse. «Syv vakre jenter i en ring», «Ta den ring og la den vandre», «Per Spellmann» og «Kom skal vi danse hopsasa» —.

Forebyggende tannbehandling

— I likhet med andre grunnskoleelever i Follo kommune har også våre elever krav på gratis, forebyggende tannbehandling og legebehandling, sier rektor **Rolf Skjeldnes.** — Vi tok kontakt med tannlegesjefene i elevenes hjemkommuner, og resultatet ble en tannpleier i heldagsstilling to dager pr. uke her på Dagbo. Såvel tannutstyr som lønn til tannpleier er «spleis» fra kommunene.

Dette kravet er umulig å avvise, mener Skjeldnes og tilrår andre institusjoner å gjøre det samme. Fylkestannlegene har ansvar for tannrøkten, og henvendelser bør muligens skje dit, eventuelt til fylkeslegen. Forebyggende tannbehandling er uhyre verdifullt, ikke minst blant psykisk utviklingshemmede. Med riktig kosthold og opplæring i skikkelig munnhygiene og andre forebyggende tiltak, unngår man i større grad skader og dermed narko-

«I fjor sa du at du ikkje ville ha meg
I år kom du hjarteleg att og ba meg
Å hei, å hei, å hildrande deg
kor ille du hev narra meg»,

synger elevene på Dagbo i samlingsstunden.

sebehandling, som tidligere var nødvendig ved større tannreparasjoner.

Integrering med varsomhet

To førskolebarn er integrert i vanlig barnehage i nærheten et par dager i uken.

En hjerneskadet gutt er regelmessig på besøk noen timer annenhver uke i sin skole på hjemstedet og gikk i 17. mai-toget der.

To elever er barnehageassistenter enkelte dager i uken i en barnehage i nærheten.

Personalet på Dagbo har tro på integrering brukt med varsomhet. Alle nevnte forsøk er vellykkede og kom istand på initiativ fra institusjonen. Målet er å utvide tilbudene til å gjelde flere.

— Intellektuelt og sosialt kan våre elever profitere på integrering, mener bestyrer **Aase Winger.** — Enda viktigere er det å gi dem tilhørighet på hjemstedet. Elevene må plasseres på det klassetrinn de hører hjemme og få venner der. Ellers blir de ensomme.

— Vanlige elever må innse at det finnes barn på deres egen alder som fungerer på et lavere nivå. Først da kan de gi dem den respekt de har krav på.

— Hvordan reagerer skole/barnehage på integrering av psykisk utviklingshemmede?

— Det mangler ikke på god vilje, men kapasitet til å greie denne merbelastningen mangler overalt. Usikkerhet. Personalmangel. Kunne vi stille med egen førskolelærer, ville det ikke ha vært noe problem i det hele tatt. Men det ville jo gå ut over barna her å tappe institusjonen for nødvendige ressurser.

— Ett er sikkert, sier Aase Winger. — Vi går ikke med på noen «skinnintegrering». Våre barn skal ikke bare være fysisk tilstede, og vi må ikke bruke mindreverdige tilbud for integreringens egen skyld.

— Informasjon om elevenes funksjonshemning er heller ikke god nok, hverken hos voksne eller barn, konstaterer bestyreren. — Det er utrolig mye uforstand ute og går, ikke minst hos voksne. Men samvær må til for å rydde misforståelser av veien. Barn er mer fordomsfrie — og dette må være veien å gå.

— Får Dagbo besøk utenfra?

— Vi hadde besøk av en 1.-klasse ved Koltbotn skole, forteller Belland Høibø. — Det var forøvrig en gjenvisitt. — Ellers regelmessige «lekebesøk» fra en barnehage i nærheten.

Gymnaset i distriktet har sosiallinje, og et tredvetalls tenåringer frisket opp her en dag. «Hva skal vi snakke med dem om?» spurte en gymnasiast hjelpeløst.

— Snakk om Elvis Presley, du, var rådet han fikk. — Og gymnasiasten oppdaget fort at det er atskillig mer som forener dem enn som skiller, smiler læreren.

Dagbo-elevene har ellers mange tilbud, også i fritiden. «Dagbo-klubben» har sine hyggekvelder her, foreldrelaget likeså, elevene har ridetilbud, Follo kontaktklubb gjør en del og Norsk Folkehjelp kjører hit og dit. **Så** langt er alt vel og bra. Det er de **lokale** tiltak som må styrkes.

Utelekeplass

— Dagbo slik den står, kom på 7 mill. kroner, opplyser rektor Skjeldnes. — Kostnadsrammen holdt ikke og vi må be om ytterligere midler til opparbeiding av tomten. Som du ser er her gode muligheter for uteaktiviteter i dette vakre friluftsområdet.

— Studenter fra Landbrukshøyskolen på Ås har som eksamensoppgave utarbeidet plan over området. Med 4—600 000 kroner ville vår drøm bli til virkelighet. Kan du ikke se for deg hvordan dette kunne bli en del av helhetstilbudet for klientene? Han slår ut med armene.

— Grøntanlegg her med asfalterte veier for rullestoler og trafikkopplæring. Natursti. Veksthus. Hva kunne ikke dette bety, ikke minst for de svakeste —.

PEDAGOGISKE HJELPEMIDLER UTSTILT I OSLO

Sentralinstituttet for Cerebral Parese har nå åpnet utstilling av pedagogiske hjelpemidler for bevegelseshemmede barn En del av disse hjelpemidlene vil også kunne være til nytte for klienter innenfor helsevernet for utviklingshemmede, mener rektor Oddvar Gilleshammer ved Sentralinstituttet.

De utspilte hjelpemidler er til bruk i undervisningen, altså ikke spesielle læremidler, men hjelpemidler til å bruke dem. Dette kan være helt enkle ting, som f.eks. en tung linjal som ikke sklir vekk, en blyantholder for dem som ikke kan holde blyanten — til de helt kompliserte og dyre hjelpemidlene.

Ikke alltid kan hjelpemidlene brukes i sin nåværende form heller. Små forandringer kan gjøre dem mer hensiktsmessige.

— Vi legger vekt på regulerbart utstyr, som kan gi den enkelte god og riktig stilling, enten det er stol, bord eller annet, sier rektor Gilleshammer. — Vi har hjelpemidler til lese- og skriveopplæring, f.eks. peketavler, spesielle blyanter, magnetbokstaver og en del tips til formingsaktiviteter.

Rektor Gilleshammer håper utstillingen til en viss grad kan dekke behov for informasjon som åpenbart er tilstede. Utstillingen vil fortsatt være under utvikling, og nye hjelpemidler kommer til. Kanskje kan besøkende også bidra med nye forslag.

Fullstendig katalog finnes ikke, men Sentralinstituttet står gjerne til tjeneste med råd og veiledning.

Interesserte som ønsker å avlegge utstillingen et besøk, må melde seg på forhånd til Ergoterapiavdelingen eller rektor ved Sentralinstituttet for Cerebral Parese, Berg gård, Bergsaléen 21, Oslo 8, tlf. (02) 46 99 35.

Hvorfor ikke bruke «Rapport» som faglig debattforum?

Forventningsperspektivet er viktig

— Det mangler aktivitet og mulighet for selvutfoldelse på avdelinger for svakt fungerende psykisk utviklingshemmede, slår Leif Backe fast i sin hovedoppgave på Statens spesiallærerskole. — Mat, stell, pass — omsorg — får de i rikelig monn. Men alle har «øer» av større og mindre ferdigheter. Og det er utvikling og livsutfoldelse det skorter på. Personlig synes jeg Stortingsmelding nr. 88 (74/75) foreslår mange tiltak som kommer ressurssterke tilgode. Meldingen skulle ha vært mer opptatt av de ressurssvake.

Dette er konklusjonen på en omfattende kartlegging av ni lavtfungerende psykisk utviklingshemmede ved Fossnes Sentralhjem, med utarbeidede behandlingsopplegg og vekt på språklige ferdigheter. Opplegget kunne gjennomføres i samarbeid med avdelingspersonalet, lærere og ved egne observasjoner, tester og skjemaer.

Kartlegging av miljøet

— Oppmerksomheten må rettes mot avdelingen, beboernes hjem, mener Backe, — for å se hvordan denne kan styrkes. Jeg har dessverre ingen oppskrift på forbedring, men jeg har en del spørsmål.

Er det for lite personell? Hvilken rolle spiller pleiepersonalets utdanning? Er det nødvendig med rasjonaliseringstiltak — i så fall hvilke? Hvordan bør økonomiske midler fordeles for å styrke avdelingsplanet?

Min påstand om at beboerne selv må delta mer i praktisk arbeid vil sannsynligvis irritere og skremme mange pleiere som hver dag sliter med å holde hus og klær i orden — og beboerne mette.

Må pleierne være så raske og effektive? Må det være så rent? Foreldre og overordnede på besøk ville nok merke dårligere standard, men kanskje ville de oppdage større trivsel?

— Vi må kreve noe av beboerne, understreker Leif Backe, — regne med at også de har evner og anlegg og behov som bør få komme til uttrykk. Psykisk utviklingshemmede kan noe mer enn bare å ta imot omsorg.

— Egne observasjoner og erfaringer har lært meg hvor skadelig det er å bli overlatt for meget til seg selv, sier han. — Samvær med andre, finne sin plass, ha venner er viktige faktorer for menneskets utvikling.

«Alle har noe inni seg som kan utvikles»

Undersøkelsen hadde som mål å kartlegge beboerne og deres miljø i håp om å finne evner og ressurser som gjør dem i stand til å leve et litt mer meningsfylt liv.

Utvelgelsen var imidlertid ikke lett. Hvem er egentlig alvorlig og dypt utviklingshemmet? spør Backe.

— Han **der** står lavest av alle vi

HARALD HATLING EFTF. A/S
Fjordgt. 38
Trondheim — Telefon 27 045

A/S SELSBAKK FABRIKKER
Boks 2027
Trondheim — Telefon 35 020

SCHØNNING BETONG A/S
Ferdigbetong
Tlf. 44 102 - 44 108 -Årødalen - Molde

INDBO A/S
Alt i møbler
Fjordgt. 78 - Trondheim - Telefon 25 980

SIMON PETERSEN A/S
Alt i skotøy
O. Tryggv gt. 42 - Tlf. 22 439
Trondheim

TORSTEIN OFTEDAL
Transport og Kranservice
Tlf. 54 310 - 54 164
4054 Tjelta — Stavanger

TROMI FABRIKKER
Trondheim — Telefon 39 920

A/S EPA LAVPRISMARKED
O. Trygvasonsgt. 28 — Trondheim
Sentralbord 27 070

OLA ONSØYEN A/S
Spesialfabrikk for trapper
Melhus - Telefon (075) 70 350

VESTLANDSKE SPENNBETONG A/S
6063 HJØRUNGAVÅG - Tlf. 071/82 000-497

BYÅSEN BAKERI
Odd Husbys veg 24 — 7000 Trondheim

A/S HAGEANLEGG
Flaggstenger - Stiger - Hageporter
Tørkestativer - En gros - En detalj
7056 Moholt - Trondheim - Tlf. 38 176

BO-HJØRNET A/S
Tlf. 28 655 - Trondheim

DALGÅRD KAROSSERI A/S
Telefon 59 220 - Ugla - Trondheim

MATHIAS JULNES
Byggmester
Molde — Telefon 53 042

A. H. SLEIRE
Byggmester- og Entreprenørforretning
Kontor: Eigarnesveien 59 - Stavanger
Telefon: 27 701

har, sier kanskje pleieren. — Han **kan** ingenting, og han har ikke språk.

Likevel blir «han som ikke kan noe» senere bedt om å hente kluten og tørke opp på bordet. Oppdraget blir gjort, stadig av «en som ikke kan».

Enkle og dagligdagse opplegg

Samtlige har øer av større og mindre ferdigheter. For hver enkelt prøveperson ble det satt opp plan eller program å bygge videre på.

Alle øvingsprogram (detaljert beskrevet) er grunnlagt på det daglige arbeid med kjente situasjoner. På den måten får klientene de nødvendige, grunnleggende kunnskaper og erfaringer, slik han får dem i hjemmene, og derved har de også en sjanse til å bli en naturlig del av miljøet.

Ikke alle vil kunne snakke. Fremgang er også utvikling av begreper, utvidelse av sosiale grenser, forbedret forståelse (indre språk), tegn på trivsel. Og derfor kan undervisningen, som avdelingene ideelt sett bør drive, være like viktig og like «pedagogisk» for sitt formål som vanlig undervisning på en institusjonsskole.

Ellers nevner Leif Backe i sin kartlegging det såkale «overraskelsessyndromet» — en overraskelsesteknikk i arbeidet med autisiske barn — som hittil er viet liten interesse i litteraturen.

— Det er ikke utenkelig at dette kan brukes i terapien, f.eks. med henblikk på å «slå flere hull i den autistiske muren».

NYE BØKER

«Rettigheter for funksjonshemmede»

Det foreligger nå en ny ajourført utgave av vår sosialhåndbok fra 1971, «Rettigheter for funksjonshemmede». Ajourføringsarbeidet er utført av forfatteren, sosionom, lektor Guri Grøsland.

Boken har fått et nytt og mer hensiktsmessig format, mens den tidligere lay-out er beholdt, bl.a. med stikkord i margen og stikkordregister bak i boken.

Boken gir greit og oversiktlig opplysninger om lover og regelverk i sosial- og helsesektoren, hvilke tiltak som er satt i gang og hvilke instanser en kan henvende seg til for å få hjelp og informasjon i spørsmål som gjelder helse og velferd.

Som tidligere er boken utgitt på Universitetsforlaget, Sosialdepartementet har gitt tilskudd til produksjonen, slik at den selges i bokhandlene for en lavpris av kr. 35,—.

Boken er bl.a. pensum ved institusjoner for utdanning av helse- og sosialpersonell og bør også finnes ved ethvert kontor som har kontakt med funksjonshemmede og derved trenger pålitelig opplysningsmateriell å henvise til, står det i pressemeldingen fra Sosialdepartementet.

Halden — Skjeberg — Trondheim — Haugesund
Mysen — Moss — Stavanger

DALENS KOLONIAL A/S
Alt i Dagligvarer
Skåredalen - Tlf. 25 575 - Haugesund

BRØDR. HASSELQUIST
Polsefabrikk
Vikse - Haugesund - Tlf. 38 299 - 22 160

KRISTIAN LINDTNER SIVERTSEN
Aut. Rørleggerforretning - Rørhandel
Kirkegt. 132 - Haugesund - Tlf. 25 681

H-Pannen
HAFRSFJORD INDUSTRI A/S
Telefoner 90 003 - 90 049 — Stavanger

LERSETHs GARTNERI
Sverredalsvei 21 — Trondheim
Telefon 59 488

TJØSTHEIM & CO.
ENTREPRENØRFORRETNING
Spes.: Undervannsarbeide
Ø. Holmegt. 30 - Stavanger - **Tlf. 29 237**

Gullsmed
ARNOLD KARLSEN A/S
Haraldsgt. 143 - Haugesund - Haraldsgt. 183

EIDSBERG SPAREBANK
Opprettet 1848
Heggin, 1850 Mysen — Tlf. 89 12 16

MODERNE FOTO
Ivar Tryggestad
Alt i Foto — Fotografiske artikler
Haugesund — Telefon 27 850

H. ANDERSEN
Bøker - Papir - Hobby
Storgt. 16 - HALDEN - **Tlf. 82 424**

MOTORSPORT A/S
Verksgt. 26 - Stavanger - Tlf. 31 475
Båter og Motorer

TORLEIF BJERGA
Byggmester
Repr. for Wideroe Garasjer
Tlf. 55 458 - 55 814 — Stavanger

Besøk
FESTIVITETEN RESTAURANT
HAUGESUND
Telefoner: 22 114 - 22 565

BUØY OG HUNDVÅG LAKKERING
Alt i Lakkering
Engøy 18 A - Stavanger - Telefon 48 042

KARLY MELBERG
Blomsterforretning
Peder Klowsgt. 34 — Telefon 22 361
STAVANGER

Når det gjelder Møbler - ta turen til oss
BYÅSEN MØBEL & UTSTYR A/S
Smistadkrysset — 7034 UGLA
Tlf. (075) 59 735

SCANVOX

— et hjelpemiddel i språkopplæring

— Det aller viktigste ved Scanvox er nok at den virker så enormt motiverende på barna, sier spesialpedagog Annlaug Belland Høibø ved Dagbo Dagsenter, som sammen med cand. paed. Knut Olseng har utarbeidet rapport til Grunnskolerådet om sine erfaringer gjennom to år med denne lille kassettmaskinen.

20 000 kroner ble bevilget til dette prosjektet, og kassettspilleren, som kombinerer lyd og bilde, har vært anvendt på en rekke forskjellige elever — uten negativ erfaring.

— Hvor langt vi ville ha kommet uten den, er selvsagt umulig å si noe om, sier Belland Høibø til «Rapport». — Men ved siden av den motiverende effekt er vi selv blitt tvunget til å klargjøre egne tanker om hvordan vi vil legge opp undervisningen av psykisk utviklingshemmede.

Scanvox'en ser ut som en vanlig kassettspiller og kan også brukes tradisjonelt. Men i dette spesielle prosjektet brukte man et spesialkonstrert kortleserhode i steden for kassett — og klebet lydtape bak på kortene som brukes. Og her er det opp til lærerens fantasi å eksperimentere seg frem.

Og fordi kassetspilleren er «portable» tok Annlaug Belland Høibø den med ut i naturen, i fjøset og i hjemmene. Sammen med Polaroidkamera fikk hun kort med bilde av bokfink og fuglesang på tapen, av kua på båsen og langtrukkent «møø» på tapen osv.

— Programmene er enkle, og vi tror det er hemmeligheten med systemet, sier læreren.

Med bevilgning fra Grunnskolerådet ble det mulig å drive systematiske betraktninger Rapporten foreligger nå. Man har delt arbeidsfeltet inn i syv forskjellige områder, som mer eller mindre glir over i hverandre:

Scanvox — et motiveringsmiddel i språkopplæringen.

Eksklusive smørbrød og koldanretninger
bringes over byen og distriktet daglig
HØLEN KAFÉ
1550 HØLEN — Telefon 95 75 57

GUTTORM HENDEN
INGENIØR- og RØRLEGGERFIRMA
Torshovgaten 4 — Oslo
Telefon 37 91 32

VEITVET SUPERMARKED A/S
Veitvetveien 8 - Tlf. 25 21 78 - Oslo 5
Alt i Dagligvarer

GARNKROA A/S
Kaigt. 19 - Haugesund - Tlf. 22 833
Godt utvalg i garn og mønster
Postordreforretning

Ved besøk i TVEDESTRAND
anbefales min kafé
Trygve Arentsen & Co
Bakeri og Konditori

HAUGESUND BOK OG OFFSET A/S
Telefon 26 152 — Haugesund

KAFE HENRIK
Skien - Tlf. 23 670
Grill - Kafeteria med god mat
Hyggelig atmosfære

INTERHUS A/S
Entreprenør & Byggmesterforretning
Skien - Tlf. 23 892 - 27 829

ROSENVOLD KLÆR
Herreekvipering — Alt i Herreartikler
3700 SKIEN — Telefon 22 509

KONGSVINGER ELEKTRISKE A/S
Brogt. 16 — Telefon (066) 15 336
2200 KONGSVINGER

MIDTNORSK INDUSTRI
8700 Nesna - Telefon 21 - Privat 206
Spesialitet:
ARBEIDSBRAKKER - HYTTER

Benytt
ULTRA OFFSET A/S
Osloveien - Telefon 15 433 - Kongsvinger

TERMOSTATER
MÅLEAPPARATER
REGISTRERPAPIR
SOLBERG & ANDERSEN A/S
Brynsveien 5 - OSLO 6 - Tlf. 19 10 00

BRØDR. LUNDAL
5540 Førdesfjorden - Telefon 36 577
Kjøttindusri — Dagligvarer

SIGURD JOHANSSON
Mek. Verksted
Ulsmågveien - 5050 Nesttun
Telefon (05) 10 02 60

Ing. A. SLETTEN's Eftf.
Ingeniør Kåre Vartdal
Ø. Nesttunvei 12 - 5050 Nesttun
Telefoner 22 03 33 - 22 04 94
Elektrisk forretning
Alt i elektriske installasjoner
Planlegging og utførelse

1. begrepstrening (inkl. tallbegrep)
2. sosiale treningsprogram
3. familieprogram
4. naturprogram
5. matoppskrifter
6. minneprogram
7. språktrening.

Motivasjons- og stimuleringsmiddel

— Vi har opplevd med en kontaktsvak (autistisk) elev, som plutselig gikk til skapet hvor maskinen stod og åpnet døren. Dette gjentok seg over lengre tid. Men plutselig en dag var maskinen lånt bort. Da satte hun seg rett ned og gråt, forteller læreren. — Hun velger seg spesielle kort som hun liker, blant dem er naturligvis først og fremst familiebilder med kjente stemmer.

— Dette har på en fin måte skapt samhørighet mellom foreldre og institusjon. Men Scanvox må ikke overdrives eller misbrukes. Den er et motivasjonsmiddel. «Hvis du tar dette først, skal vi avslutte timen med kasetten».

Etter lesetrening og lekser til neste gang, får Bjørn sosial trening via Scanvox. Bilde av læreren og ham selv på Ski jernbanestasjon blir satt inn i kassetten. Deretter nærbilde av skiltet VENTEROM, og påklebet tape forteller: «venterom, venterom, venterom. Her går vi inn når vi venter på toget.»

Senere følger nærbilder av BILLETTER og REISEGODS og forklarende tekst.

— Pek på skiltet BILLETTER, sier tapen, — og VENTEROM og REISEGODS.

— Når det gjelder sosial trening, har vi også laget et program for en elev som ikke ville pusse tenner, forteller læreren. — Hun fikk låne programmet og en maskin med hjem og pusset da tennene på riktig måte. Så oppdaget tannpleieren her at elevens hender var for svake til å få tak i det tynne skaftet på tannbørsten. Vi kjøpte mosgummi og satte på. Da gikk det fint!

Slik kan en bygge opp ADL-trening på mange felt.

Utveksling av ideer

Amerikaneren Ren Pierpoint har introdusert systemet i Norge. Kassetten har stor utbredelse i USA, men er ennå ikke i nevneverdig grad tatt i bruk på psykisk utviklingshemmede. Vår måte er interessant for produsenten, og blant sine nær 100 program, har Annlaug Belland Høibø også laget noen for USA og Tyskland.

— Eli har bil, leser tiåringen Frank for lyttende spesiallærer Annlaug Belland Høibø.

VENNEFAMILIE

Serviceapparatet for hjemmeboende psykisk utviklingshemmede er fortsatt mangelfullt. Familiene har bl.a. stort behov for avlastning. Nå gir Sosialdepartementets rundskriv om dette vide tolkninger når det gjelder økonomiske støtteordninger, og det er økende vilje i kommunene, sies det, til å finne utveier. Men behovet er enormt, og i en tid med budsjettmessige nedskjæringer har frivillige organisasjoner her en oppgave av dimensjoner å samles om.

I Røde Kors-organet «Over alle grenser» forteller Bjørg Månum Andersson hvordan begrepet «Vennefamilie» oppstod i Horten. I god Røde Kors-tradisjon så den nystartede Barnehjelpsavdelingen seg om etter et verdifullt nærmiljøengasjement og kontaktet Foreldreforeningen i byen. Hva kunne gjøres for psykisk utviklingshemmede?

Foreldreforeningen definerte følgende oppgaver:

— hjelp med fritidsaktiviteter på Holtan Daghjem og Skole for psykisk utviklingshemmede,
— ulike former for avlastning for foreldre,
— hybelbygg for voksne psykisk utviklingshemmede.

Foreløpig er 50-60 maskiner solgt her i landet. Den koster 1500—1600 kroner pr. stk., med tilleggsutstyr — ekstra taperuller, kort o.a. — ca. 2000 kroner, og forhandles av firma Scanflex. Firmaet lager program på bestilling. Maskinen kan også brukes som vanlig kassettspiller, fortelles det, men foreløpig er det ikke mulig bare å kjøpe kartleserhode og bruke dem man har. Tiden Forlag har forøvrig en lignende maskin. dessuten har «Language Masters» vært i bruk lenge, men kanskje på andre måter.

— Det ligger utvilsomt en masse gode hjelpemidler rundt omkring på institusjonene, mener Belland Høibø. — Men det skorter på samarbeid. Jeg etterlyser en mer systematisk utveksling av ideer. Arbeid er i gang på dette feltet, men det er den enkeltes, personlige innsats og innstilling som teller mest. Vi må ikke drepe hverandres ideer, men gripe dem og felle dem inn i «byggverket», som skal gagne dem vi jobber for — de psykisk utviklingshemmede, i alle aldersgrupper. At de skal få dra nytte av fellesskapet — og berike det. Vi må være åpne for nye ting, samtidig som vi respekterer og bygger på det grunnleggende arbeid som er gjort i våre institusjoner av folk med svært variert utdannelsesbakgrunn. Det er litt for mye Jantelov ute og går: «Du må ikke innbille deg at du er noe». Vi må tro at vi sammen jobber for dem vi skal tjene, elevene.

Særlig var behovet for avlastning stort, og Barnehjelpen besluttet å satse på dette. Fire familier meldte seg, og bladet gjengir en samtale med to familier om erfaringer som er gjort dette året.

Familiene Larsen og Lindvig har begge to barn mellom 5—11 år. Lille Lasse Lindvig er 5½ år og går på Holtan Daghjem og Skole. En dag i uken tilbringer han noen timer sammen med sin «vennefamilie», som opplever Lasses nærvær som et positivt avbrekk i hverdagen. Det er godt å se at han trives — og fint å være til nytte.

— Til å begynne med var forholdet mellom egne barn og Lasse spent, forteller fru Larsen. — Våre barn var usikre på hvordan de skulle reagere. Lasse er sterk, og det kunne gå hardt for seg. Kunne de f.eks. dytte igjen? Vi oppmuntret dem til å være naturlige.

— I dag er det et fint lekekameratforhold, og Lasse er savnet når han ikke er her. Også nabobarna har akseptert ham. Når bilen kommer, sier alle: «Der kommer Lasse — Lasse skal leke med oss i dag.»

For å bygge opp et gjensidig tillitsforhold mellom vennefamiliene er det nødvendig med hyppig samvær i begynnelsen, mener fru Larsen. Siden kan det avpasses etter forholdene.

Det kan være vanskelig å ta imot et funksjonshemmet barn. Når problemene oppstår, må familiene våge å snakke med hverandre. En vennefamilie må ikke føle det som prestisjetap, hvis det ikke går. Det hjelper ingen, særlig ikke barnet.

— Hva bør vennefamilien kjenne til på forhånd?

— Den beste informasjonen om barnet og dets behov er den foreldrene kan gi. De kan fortelle hva som må gjøres, hvordan man skal reagere i enkelte situasjoner. Jo bedre informasjon, dessto større trygghet.

«Vennefamilie» er et fint tiltak, sier Lasses far, Bjørn Lindvig, som er formann i foreldreforeningen i Horten. — For Lasse er det noe å glede seg til, for storesøster Trine mer kontakt med oss. Nå kan vi gjøre spesielle avtaler med henne, mens broren er borte. Gå i butikker f.eks., som hun setter pris på. Lasse får jo ellers mesteparten av vår oppmerksomhet.

— Vi trenger alle en pust i bakken, sier Lindvig, — måtte bare flere få vennefamilier.

— Vi opplevde den direkte kontakt med Barnehjelpen som menneskelig og personlig, legger han til. — Tiltaket bør også prøves ut på funksjonshemmede barn i tenårene. De har sjelden kontakt med andre enn dem som er i samme situasjon som de selv. Vi mener det er av stor betydning at disse kan omgås vanlige tenåringer. De har bruk for impulser som en slik kontakt kan gi, for å greie seg i fellesskapet med oss andre.

Hvorfor ikke bruke «Rapport» som faglig debattforum?

Kjært barn . . .

Det er godt
noen forstår
for deg
de har bestemt det
du skal lære
de har gitt deg
attesten
de har studert
dine problemer

Jeg har aldri rotet
i din sjel
men ditt smil
har gledet meg
og din tålmodighet
har jeg beundret

Da andre gikk
merket jeg
din hjelp og
dine øyne gav
streif av lys

Jeg takker deg
fordi du har
gitt meg det
som for andre var
innlærte ord

Du forstår ikke
sier de
du vil ikke heller
sier de

De kaller deg
et interessant tilfelle
de har observert deg
samlet data
heter det

Du skal være glad
du er blitt
forskningsobjekt
katalogisert
fått attributter

Samspillhemmet
konsentrasjonsforstyrrelser
persepsjonsproblemer

Kjært barn har mange
etiketter

Sveinung Lorentzen
«Brødet i mine hender»

HVA TRENGER PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE?

Ressursene i sentralinstitusjoner langt fra tilstrekkelige, slår rapport fast

Hvor mange ansatte trenger beboerne for å få oppfylt sine behov for menneskelig kontakt og stimulering — og for praktisk arbeid? Hvor mange ansatte er det plass til — og mulig å veilede og administrere?

Dette var utgangspunkt for gruppearbeid utført ved Emma Hjorths Hjem i 1976, hvor resultatet nå foreligger og kan fås ved henvendelse til institusjonen. Analysen vil kunne tjene som generell norm for behov også ved andre sentralinstitusjoner mener leder for gruppen, psykolog Inge G j e i l o.

— Vi har sett det som overordnet mål at bomiljøet skal være **hjemlig** og **trivelig,** understreker Gjeilo, — uten å skjele til idealforhold for «trenings- og behandlingsanstalter».

Analysen inneholder detaljert og systematisk kartlegging av den enkeltes behov for rimelig aktivitet og stimulans noen timer om dagen, samt vanlig samvær uten bestemt utviklingsmålsetting. 1,44 : 1 ble forholdstallet mellom ansatte/beboere som **praktisk** gjennomførbar **omsorg.** Emma Hjorths Hjem hadde pr. 1/1—77 et forholdstall på 1,10 : 1, hvilket skulle tilsi behov for 101 nye stillinger.

— Myndighetenes stillingsramme ligger i virkeligheten atskillig lavere, sier Gjeilo. — Dette er skremmende når vi vet at Emma Hjorths Hjem tildels er vesentlig bedre bemannet enn andre institusjoner i Helsevernet for psykisk utviklingshemmede.

Ovenstående tall er beregnet uten hensyn til fysiske forhold. For å gi beboere/ansatte en fullverdig livssituasjon må en klientreduksjon til. Analysen viser at beboerantallet på sentralinstitusjonen bør reduseres fra 300 til 180, kanskje enda mer. Likevel er det ingen fare å øke personellressursene der nå, for oppbygging av ny omsorgsform vil ventelig gå langsomt, og pleiepersonalet kan flyttes på, hvis det mot formodning blir nødvendig.

Inge Gjeilo og hans gruppe etterlyser også små bomiljøer nær hjemstedet og allerhelst støtte (økonomisk, kunnskapsmessig og følelsesmessig) til familier/skoler/arbeidsplasser — slik at institusjonsplassering kan unngås.

— For slik det er i dag, konstaterer Gjeilo, — skaper institusjonen ofte flere problemer enn de løser. Behandlingstilbudene dreier seg ofte om å avdempe skader av institusjonsmiljøene. Analysen gjør det klart at psykisk utviklingshemmede i institusjoner generelt har ekstremt dårlige levevilkår. Forholdene blir groteske når vi vet at psykisk utviklingshemmede trenger **spesielt** gode oppvekstvilkår for å utvikle seg godt.

— Vi har råd, sier Gjeilo. — Det er vår vilje det står på.

Klientene systemet glemte

AV PSYKOLOG AADNE UTVIK

Mange av dem som vi gjennom årene har kjent som åndssvake har ikke bare hatt svake evner, men har også oppført seg merkelig. Fagfolk er begynt å betegne dem som psykisk utviklingshemmede psykotikere. Denne artikkelen vil gi en kortfattet beskrivelse av denne spesielle «gruppen» med den hensikt å kunne påvirke organisasjoner og engasjerte personer til støtte for de tause.

Hva er spesielt med de spesielle?

Som barn vil den psykisk utviklingshemmede psykotiker vanligvis være preget av forvrengte kontaktformer, ha svært dårlig utviklet språk, gi uttrykk for uvanlige oppfatninger av virkeligheten, vise mangeartede uttrykk for angst, og i blant oppføre seg på særdeles underlige måter (bizard atferd).

Den mest kjente form for barnepsykoser er blitt beskrevet som autisme[1]). Når barnepsykotikeren blir voksen finner vi mange ulike utforminger av de mer grunnleggende avvik, slik at det vil være uheldig å gi en for tradisjonell diagnostisk avgrensning som utgangspunkt for behandlingstiltak.

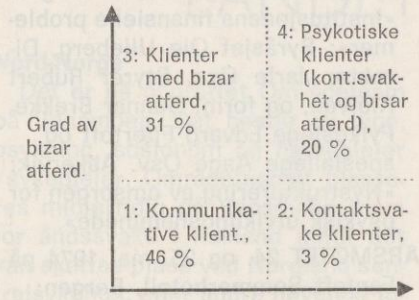
En kjent dansk undersøkelse[2]) har ved en omfattende testmetodikk (DIPAB) beskrevet psykotisk atferd hos psykisk utviklingshemmede langs to akser. Som figuren nedenfor viser, måler den ene aksen kommunikasjon og sosial atferd (grad av innesluttethet). Dette omfatter motstand mot kroppskontakt eller bruk av språk, motstand mot å lære nytt, og bruk av følelser. Den aksen som kalles bizar atferd omfatter fryktreaksjoner, særpregete måter å vise følelser på, måter å leke på, og måter å bruke lyder og ord. Når hver klient får en skåre for hvor innesluttet han/hun er og hvor bizar atferden er, vil den enkelte kunne finnes igjen som et punkt i et to-dimensjonalt felt.

Hvor mange er spesielle?

Ved Lillebo i Haugesund ble samtlige 91 klienter fra daghjem, internat og verksteder kartlagt med en forenklet utgave av DIPAB[3]). Av figuren går det fram hvor stor prosentdel av klientene som fikk skårer innen fire avgrensete deler av feltet.

Når vi i tillegg tar med de mest avvikende klientene fra felt 3, viser det seg at 24 pst. av de psykisk utviklingshemmede i Nord-Rogaland som er ved Lillebo viser psykotisk atferd. En tilsvarende undersøkelse ved Hallsetheimen (før: Klæbu Pleiehjem) finner 29 pst. med psykotisk atferd[4]). Og den tidligere nevnte danske undersøkelsen fra to sentralinstitusjoner har funnet at 35 pst. av heldøgn-klientene og 21 pst. av dag-klientene viser psykotisk atferd.

Fordeling av klientene ved Lillebo etter fremtredende kjennetegn.

Grad av innesluttethet. (Kommunikasjon og sosial atferd.

Tall som krever svar

Undersøkelser fra tilfeldig valgte institusjoner for psykisk utviklingshemmede viser at minst hver 5. klient viser atferd som kan betegnes som psykotisk, altså sterkt avvikende i følelser og kontaktformer. Dette gjelder personer som blir tatt hånd om av Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU) først og fremst fordi de er svakt begavet. Det «spesielle» med noen klienter er at de har alvorlige følelsesmessige skader og viser svært avvikende oppførsel.

I det «vanlige» liv tar man i slike tilfeller kontakt med psykisk helsevern, det er hjelpeapparatet for psykiatriske lidelser. Men hva skjer når man er «under Omsorgen»? Så godt som ingenting, trolig fordi klienten er svakt begavet. Selvfølgelig gjør personalet innen HVPU «så godt de kan» som det så smukt heter for tiden. Men det er bare ikke godt nok for disse klientene. Behandlingsopplegg for psykotikere kan ikke improviseres. Og det er slik det stort sett gjøres i dag, fordi HVPU ikke har bygget ut kompetanse på dette området. Innen Psykisk helsevern skulle det finnes mer kunnskap om behandling av psykotisk atferd. Er det kanskje slik at intelligens skal sette skille for hvem som får faglig hjelp?

Har de administrative og faglige myndigheter på fylkesplan oppfattet at der finnes en gruppe klienter som er blitt glemt i apparatet eller systemet?

Hvem inviterer til samarbeid, tro?

Kan spesiallærere og foreldre ta initiativ overfor våre to Helsevern?

Utfyllende lesning:

1) Magnusson, K., Rydell, A-M, & Dahlin, G. (1975): Autisme hos barn. Teorier, vård och behandling. Natur och Kultur. Stockh.
2) Haracopos, D. & Kelstrup A. (1975): Psykotisk adfærd — en analyse af psykotisk adfærd hos børn under åndsvageforsorg. S.Å.-materialer, København.
3) Mjaaseth, Finn Bjarne (1978): Psykotisk atferd hos psykisk utviklingshemmede. En undersøkelse på Lillebo skole og daghjem. Adresse: Haraldsgt. 15, 5500 Haugesund.
4) Aarøe, R. (1977): Psykotisk atferd hos psykisk utviklingshemmede. En drøftelse av psykosebegrepet/autismebegrepet sett i relasjon til psykisk utviklingshemning samt egen undersøkelse av psykotisk adferd hos psykisk utviklingshemmede. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 11.

OMSORG FOR PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE I ET NØTTESKALL

Tema for årsmøtene i Samordnngsrådet i en tiårsperiode viser i oversikt omsorgen for psykisk utviklingshemmede i Norge i et nøtteskall:

ÅRSMØTET 24. og 25. mai 1968 i Oslo: (Lysebu)
Eksp.sjef: Knut Munch-Søegaard: «Orientering om den nye sykehusloven».

ÅRSMØTET 20. og 21. juni 1969 i Harstad.
Byråsjef Ole Ulleberg: «Den nye sykehusloven i relasjon til åndssvakesaken».

ÅRSMØTET 22. og 23. mai 1970 på Hotell Klubben, Tønsberg:
Generalsekretær Helmer Rygh: «Kontantydelser fra Folketrygden til åndssvake under omsorg».

ÅRSMØTET 14. og 15. mai 1971 på Solborg Folkeh.skole, Stavanger:
Foredrag ved: Kari Bredal, Ole Ulleberg, John Klokkehaug: «Arbeid for de psykisk utviklingshemmede i går, i dag og i morgen».

ÅRSMØTET 26. og 27. mai 1972 på Kalnes:
Stortingsrepresentant Jo Benkow: «Hvilken plass bør frivillig innsats for de psykisk utviklingshemmede ha i dagens samfunn?»
Gunnar Brekke: «Samordningsrådet i sosialpolitisk målsetting».
Sekretær Kjell-Henrik Henriksen: «Frivillig innsats i relasjon til samfunnets lovmessige ansvar for du funksjonshemmede».

ÅRSMØTET 1. og 2. juni 1973 på Skogn Folkehøgskole, Levanger:
«Institusjonens finansielle problemer»: Byråsjef Ole Ulleberg, Direktør Jarle Øye, Styrer Rubert Kleiven, og form. Gunnar Brekke.
Fylkeslege Edvard Fjærtoft og spesiallege Aage Osv. Aakervik: «Nystrukturering av omsorgen for psykisk utviklingshemmede».

ÅRSMØTET 24. og 25. mai 1974 på Fantoft Sommerhotell, Bergen:
Områdeoverlege Ole Petter Lossius: «En desentralisert omsorg. — Idé og utbyggingsprinsipp i relasjon til den etablerte omsorg».
Skolestyrer Bjarne Grov: «Rådgivning til lokale instanser/faglig service/fagteam på fylkesplanet (områdeplanet) funksjonsfordeling/ansvarsforhold.
Overlege Mogens Rasmussen: «Utforming av anlegg. Standardløsninger/standardmodeller. Planleggings- og godkjenningsprosedyrer/kostnadsrammer og økonomiske forhold».
Sykehussjef Sjur Børve: «Bemanningsforhold — Personalrekruttering — Intern opplæring av helsepersonell innen et fylke.»

ÅRSMØTET 6., 7. og 8. juni 1975 på Astoria Hotell, Hamar:
Oversykepleier Borghild Moe: «Psykisk utviklingshemmedes liv i institusjonen. Personalgruppenes deltakelse i dette liv. Perspektiver om utvikling til noe bedre.»
Avdelingsleder B. Arner: «Om meningsfylt liv i avdelings/bomiljø».
Avdelingsleder Svein Hansen: «Fritid».

LANDET RUNDT

Nord-Norge

Det er nå opprettet Områdeteam på Vensmoen. Det består av lege, psykolog, sosionom og barnepleier /sykepleier. Områdeteamet plasseres midlertidig på Vensmoen hjem for åndssvake i Røkland inntil det kan skaffes plass ved Nordland sentralsykehus, eller andre høvelige lokaler i Bodø.

I Bardu er nå tatt i bruk småhjem for psykisk utviklingshemmede. De første leieboerne er flyttet inn i Skogåsen småhjem, og dette er da det første småhjemmet i sitt slag i Tromsø. Bak prosjektet står Nasjonalforeningens Helselag i Bardu. Boligen skal huse åtte vel fungerende psykisk utviklingshemmede. Den er en vertikaltdelt to-mannsbolig oppbygd etter Husbankens mål med noen tillegg. Leieboerne bor sammen 4 i hver leilighet hvor hver har sitt private rom. Hver leilighet har vaskerom, 2 baderom med toaletter, treningskjøkken, vanlig kjøkken m.v. Leilighetene har fellesrom som er tenkt benyttet til TV-stue. Målsettingen med småhjemmet er i største mulig grad selvrealisering og personlig frihet.

I høst står Symra skole- og daghjem for psykisk utviklingshemmede ferdig i Bodø. Ivar Kristiansen i Foreldreforeningen, sier til Nordlands Fremtid at tanken om å integrere psykisk utviklingshemmed i samfunnet, ofte er blitt en misforstått målsetting. Integrering har gjerne fått betydningen mest mulig

---

Produksjonsleder Steffen Eide: «Opplæring og arbeid».
Skolestyrer Orvar Thorsrud: «Samarbeidsproblematikken mellom institusjonspersonale og pedagogisk personale» (Thorsrudutvalgets innstilling).

ÅRSMØTET 28. og 29. mai 1976 i Trondheim:
Skolesjef Lars Skaalnes: «Skaalnesutvalgets innstilling, særlig med tanke på Samordning av ressurser i omsorgen for psykisk utviklingshemmede.»
Sykehussjef Sjur Børve: «Organisasjonsanalyse i helsevernet for psykisk utviklingshemmede. Hva innebærer det?»
Georg Lieungh: «Frivillige organisasjoner som endel av samfunnets ressurser.»

ÅRSMØTET 20. og 21. mai 1977 på Hotell Bristol, Oslo.
Byråsjef Ole Ulleberg: «Aktuelle problemstillinger i forbindelse med realisering av St.meld. 88».
Overlege Mogens Rasmussen: «Faglig service, koordinering og ansvrasfordeling».
Områdeoverlege Ingrid Lycke-Ellingsen: «Etablering av fagteam og koordinerte tiltak».
Sykehussjef Sjur Børve: «Synsmåter på oppgavefordeling mellom fylkeskommunen og kommunene».

fysisk nærhet mellom de psykisk utviklingshemmede og andre mennesker og han synes å mene at denne tanken faktisk enkelte ganger er blitt en sovepute i arbeidet for de psykisk utviklingshemmede. En slik institusjon som Symra er nødvendig for i det hele tatt å gi psykisk utviklingshemmede muligheten til integrering senere, sier Ivar Kristiansen sammen med styreren for Symra.

Trøndelag, Møre og Romsdal

Fossliåsen Hjem og Skole for psykisk utviklingshemmede i Stjørdal er innviet. Hjemmet består av 3 paviljonger for klienter i alderen 3—60 år. Administrasjonsbygg og bygg med arbeidsstuer, skolelokaler og gymnastikksal. Det er i dag 24 internatplasser, men 2 plasser holdes i beredskap til avlastningsformål. Ved innvielsen minnet fylkespsykiateren om at institusjoner er en nødløsning, men nødvendig for mange. — Fossliåsen er en institusjon med bakkekontakt, sa han, og han håpet på fortsatt godt samarbeid med skolen og organisasjonen. Sykehussjefen uttalte at man har lykkes å komme et stykke videre med utbyggingen av helsevernet for psykiisk utviklingshemmede i Nord-Trøndelag. Bemerkelsesverdig er at byggekomitéen har kunnet holde seg innenfor den vedtatte kostnadsramme. Det var brukt 9,2 millioner av de bevilgede 9,7.

«Adresseavisa» opplyser at funksjonshemmede på Røros får førskole. Det er et fremskritt, idet det synes å herske enighet om at tilbud til de funksjonshemmede mangler i kommunen.

Gjøsåsen gård i Malmvik har sammen med andre gårdsbruk der oppe lenge stått tomt. Nå er det virksomhet der, med vanlig gårdsdrift, der 4 psykisk utviklingshemmede deltar. De lever sammen i et bo- og arbeidsfellesskap som utvilsomt er et alternativ til de tradisjonelle tilbud innen omsorgen. Man håper på å kunne motta 15 deltakere. Det er nok å gjøre for alle medarbeidere som har dagen opptatt med meningsfylt arbeid, og det viser seg at de psykisk utviklingshemmede klarer de arbeidsoppgaver de får. Her har de fått sjansen til å utvikle sine muligheter.

Hjelpepleiere, vernepleiere får nytt kurs i Levanger idet Innherrad Hjelpepleierskole har startet linje som tar for seg utdanningen av dem som ønsker å få arbeid i helsevernet for psykisk utviklingshemmede.

Ålesund har nå sjansen til å få sine første vernede boliger for psykiisk utviklingshemmede, idet Ålesund Røde Kors har tatt initiativ i den anledning overfor fylkeskommunen. Siden sykehussjefen kunne opplyse at reising av vernede boliger for psykisk utviklingshemmede i Ålesund er oppført på fylkets helseplan og endog står høyt relativt sett på prioriteringslisten, skulle det være håp om at noe nå skjer. Behovet er satt til 12 boliger i Ålesund.

I Møre og Romsdal er det idag bare Kristiansund som har vernede boliger, men det foreligger planer for reising av slike boliger både i Molde og Sykkylven.

Hordaland

Einebustad gård i Laksevåg er gitt som gave til Hordaland fylke, der en av vilkårene er at sønnen på gården, som er psykisk utviklingshemmet, får bo der og får pleie og underhold så lenge han lever. Eiendommens tomt er verdsatt til ca. ½ million kroner, og det har vært antydet at huset med fordel kan benyttes som vernet boform for 4-5 utviklingshemmede.

Solbakken har psykisk utviklingshemmede elever på besøk fra Nederland, samtidig som Solbakken har klientell der nede på utveksling. Det er et tiltak som alle setter pris på og som vel bør fortsette og kanskje også prøves andre steder.

På Kvam skole- og daghjem for psykisk utviklingshemmede har man nå fått noen erfaring når det gjelder å hjelpe elevene til å fungere best mulig selv. Ved starten viste det seg at den fysiske formen for mangen var dårlig og derfor lagt stor vekt på fysisk fostring. Hver uke drar alle på tur, og kondisjonen for elevenes vedkommende har bedret seg atskillig. Noen har også lært seg å svømme. Også foreldrene merker tydelig fremgang og følger godt med i skolens opplegg.

Rogaland og Agder

Marnartun har hatt besøk av sosialministeren. Foruten å bese anlegget har hun hatt møte med styret for institusjon og med representanter for foreldre og ansatte.

Avlastningshjemmet ved Ellengård vil komme på ca. 1½ million kroner. Aust-Agder Støttelag for psykisk utviklingshemmede har ydet et tilskudd på kr. 105 000,—. Resten må lånes. Det antas å være behov for 8 stillinger. Med et gjennomsnittsbelegg på 7 hele året, vil døgnprisen komme til å dreie seg om kr. 435,—.

Senterkvinnene i Aust-Agder har drøftet situasjonen til de funksjonshemmede og deres familier, spesielt de funksjonshemmede og deres skoletilbud.

Telemark — Vestfold

Vidaråsen landsbys musikkorps har i forbindelse med Norsk Musikkkorps Forbunds 60-års jubileum fått en gave på kr. 80 000,— fra en av kretsene som hadde solgt merker for dette beløp.

Virik Senter for psykisk utviklingshemmede er offisielt åpnet. Allerede ved starten hadde man klart å få gode industrikontakter, og produksjonen i dag utgjør eggeskjeer og montering av klips på elektriske rør. Det er også kommet løfte om produksjon av vinduer til lystbåter for et firma i Sandefjord. Forøvrig drives det forhandlinger med forskjellige individuelle firmaer om å overta forskjellig arbeid.

Sandefjord kommune vil pøny tilby foreldre med psykisk utviklingshemmede barn avlastning i helgene, slik som det ble gjort tidligere. Rønvik barnehage med en førskolelærer skal ta seg av noen grupper av barna.

Oppland og Hedmark

— Norsk Luthersk Misjonssambands leirsted i Vangsåsen har vært

stedet for en leir for psykisk utviklingshemmede og normalt utrustede barn, forteller lederen Kåre Rydland som er lærer ved Åkershagan. Han forteller at de psykisk utviklingshemmede barn var med på å skape en positiv tone, ikke minst på måten de førte an på under sang og musikkinnslagene. De trakk de andre barna med seg.

Buskerud og Østfold

Buskerud fylkes rådmann har godkjent forslag til romprogram for Hallingdal med 1475 m² netto gulvflate. Det blir 14 dagplasser og internatplasser.

Sokna Lions Club har arrangert en ukes ferietur på Tisleia. 7 andre Lions Club i Ringerike, Hole og Jevnaker har samarbeidet om opplegget. Buss har vært stillet til disposisjon av Forsvaret og ungdom fra Røde Kors og Norsk Folkehjelp var med som hjelpere. Lederen av Sokna Lions Club håper at dette kan bli en årviss foreteelse.

Bøkevangen er topp som leirsted for psykisk utviklingshemmede. En stiftelse står bak: Østerbo foreldrelag, fylkeskomitéen for åndssvakesaken i Østfold, herunder bl.a. Røde Kors og Norsk Folkehjelp. Bøkevangen er ment som ferie og leirsted for psykisk utviklingshemmede fra hele Østfold. Formannen i stiftelsen, Jørn Nilsen, Halden, håper å kunne få utvide stedet til en slags leirskole. Det er plass til vel 30 overnattinngsgjester og flere grupper fra Østerbo har allerede vært der. Man regner med at snart følger andre institusjoner etter. Bøkevangen ligger idyllisk til på Prestebakke og skal drives som helårs ferie- og leirsted. Stedet har 2 heltids- og 6 deltidsansatte. Pleierne må følge med fra klientenes egne institusjoner.

Mortenstua Daghjem i Mysen har plass til 24 psykisk utviklingshemmede. Problemet der er lav bemanning. I 1979 planlegges vernet bolig, og det er vedtatt å gå til innkjøp av 3 leiligheter.

Oslo og Akershus

En forsøksordning med ferieavløsere har vært i gang i Oslo i sommer og rapportene går ut på at responsen var over all forventning. Det viste seg ikke å være problemer med å skaffe ungdom som avløsere i ferietiden, idet 42 har vært i arbeid i 14 dager hos hver familie. Ungdomsklubber meldte seg på, og man har håp om at dette skal bli en varig ordning.

Årets russekull ved Nes videregående skole har gitt Vøyen dagsenter kr. 8 400,— tilsvarende overskuddet fra salget av Russeavisen.

Ragna Ringdals Daghjem på Nordre Åsen har nylig feiret 25-årsjubileet for institusjonen som i sin tid la grunnlaget for en fremtidsrettet omsorg for hovedstadens psykisk utviklingshemmede. Initiativtakerne var Støttelaget for åndssvake med Ragnhild Schibbye som den dynamiske leder. Av dem som i dag er med må nevnes formannen i Støttelaget, Vera Fjeldstad og bestyrerinne Edith Arnesen, som også er medlem av Samordningsrådets Arbeidsutvalg.

SKJÆVELAND STRIKKEFABRIKK
Tlf. 18 300 - Ålgård

HEFA MANUFAKTUR A/S
Alt i Manufaktur og Trikotasje
Ø. Langgt. 61 - Tlf. 12 056 - Tønsberg

H. LEINE
Levanger - Telefon 81 467
Dame-, Herre- og Ungdomskonfeksjon

Spesialforretningen i
Bluser - Skjørt - Jumpers - Langbukser
CHICONET
Kristiansand S. - Sentralbord 26 392

SCANDIA SHIP-SERVICE
Inneh.: Thore B. Danielsen
MEK. VERKSTED
Rykene, telefon 35 205
Grimstad, telefon 40 095 - 40 088

ERLING HANGREY
Urmaker — Alt i Ur
Torget 2 — 3250 LARVIK — Tlf. 81 743

KVIKK MATSENTER
Alt i dagligvarer
Ternevn. 35 - Tlf. 90 578 - Stavanger

BOSS INDUSTRI
Mek. Verksted
Vågsbygd - Tlf. Kristiansand S. 11 795

MARTON OLSEN
Maskingravør - Alt i maskingraving
Pedersgt. 29 — Telefon 20 215
Stavanger

A/S AUTOR
Spesialverksted for:
Volvo BM - Entreprenørmaskiner
Hiab - Foco Kraner - Hydraulik
Larvik—Tønsberg — Telefon 82 356

IDAR EIDEM
Malermester
Telefoner: 82 115 - 85 255
Kirkegt. 64 - Levanger

«BUSSE»
Godt utvalg i Tobakk
Frukt - Kosmetikk - Papir
Porsgrunn - Telefon 51 729

BRISTOL KAFE
Tlf. 29 353 - Pedersbk. 1 - Stavanger

BYGG-HJØRNET A/S
Alt i Bygningsartikler
Jernbanegt. 17 - Tlf. 82 425 - Levanger

GULVSERVICE A/S
Alt i Renhold og Tepperens
Haldensgt. 7/9 — Trondheim
Telefon 25 345 - 29 659

WINTERS KOLONIAL
Alt i Dagligvarer
Aremark - Tlf. (031) 99 168 - 99 150

VICTORS KOLONIAL
Alt i dagligvarer
Augelandsbk. 51 - Stavanger - Tlf. 85 764

OLAV N. ANDA EFTF.
ELEKTRISK FORRETNING
Kleppekrossen - Telefon 89 605
4060 KLEPPE

MARTIN KNOPH
Fotograf - Alt i foto
Steinkjer - Telefon 62 217

IVAR KVISTAD
Murmester
Verdal — Telefon 78 394

TORSTEIN SAXVIK
Kontorutstyrsforretning
Steinkjer — Verdal

COMBI-FURULY
Telefon 10 396
COMBI-HAGA
Telefon 11 103
5400 STORD

KINGSRØD TRANSPORT A/S
LANGTRANSPORT INN- og UTLAND
Telex 19317 - Sarpsborg - Tlf. 56 550

GNOLDEN GARTNERI
Kjell Kristiansen
Hannestad - Sarpsborg - Tlf. 53 777

SØGAARD VARETREKK
Tlf. (034) 41 380
3630 RØDBERG

Gode kvalitetsklær for jenter og gutter, 2—16 år. Hyggelige priser
JOHNNYS BARNEKLÆR
Prinsensgt. 6 - Moss - Tlf. 54 392
Farmandsgt. 2 - Fredrikstad

SVEN MARTINSEN
Tlf. 53 556 - Vinkelvn. 5, Lande - Sarpsborg
Alt i Markiser - Persienner og Rullegardiner

TORØD DAGLIGVARE
Kjeld Hansen
Ass. Landhandel
Torød — Telefon Tønsberg 22 360

A. R. KNOPH
Alt i Fiskeredskaper
Steinkjer - Telefon 61 591

STEINKJER PUKKVERK A/S
Telefon 62 365
STEINKJER

STEINKJER TRYKKERI A/S
Avis - Bok - Offset og Aksidenstrykkeri
Steinkjer - Telefon 63 060

SILDEOLJEFABRIKKEN SILD
Telefoner: 84 375 - 84 381
7813 Elvalandet

BRØDR. MYRHAUGEN
Murmestere
Trones — Telefon 63 018
SANDNES

Tidens møbler...
KRISTIAN HØLLAND
MØBELFORRETNING
Telefon 61 613 — 4300 Sandnes

ROLF GROTH
Kjøtt og Pølsevarer
N. Bankegt. 6 — Telefon 1615
Halden

HARRY NILSEN
Blikkenslagermester
Sandefjord — Telefon 62 400

MOSJØEN SKOTØYMAGASIN
C. M. Havigsgt. 14 - Tlf. 70 251
ALT I SKOTØY
Mosjøen

den lille håndverker
Spisested og selskapslokaler
Rådhusgt. 7 - Tlf. 62 741 - Sandefjord

BERG HANDEL
Alt i dagligvarer
Berg st. — Telefon 95 203

Sindre Drevsjø Snekkerverksted
Kjøkkeninnredninger
Dører - Vinduer - Furumøbler
Telefon Engerdal 6192

WILLIAMS KAFETERIA OG SELSKAPSSERVICE
Dronningensgt. 5-7 - Tlf. 65 100 - Sandefjord

ODDVAR EIKREM A/S
Aut. install.
Telefon (071) 47 711
6023 FISKARSTRAND

BRØDRENE LIE
Jærplast
Sandnes — Tlf. 61 316 - 63 425

BENSINSERVICE A/S
S. innfart - MOSJØEN - Tlf. (078) 71 023
Vask - Smøring - Oljer - Rekvisita - Petroleum - Fyringsolje - Kvikkservice - Kiosk
Seddelautomat
Velkommen til: Mobil

T. RASMUSSEN
Kolonial - Fiskeforretning
Sandnes - Sentralbord 64 526

S. VOLLAN
Serviceverksted
Sjøgt. 41 - Tlf. 71 575 - Mosjøen
Victor - Husqvarna - IBM - Citizen
Regnemaskiner - Kassaregister

KJELL HANSEN & CO.
Motorverksted
Brygga 2 - Telefon 62 185 - Sandefjord

BLOMSTERBUA
Inneh. Svein H. Haustreis
Sjøgt. 29 - Mosjøen - Telefon 71 335

BILREK.
Bjørn Rist & Co.
Telefon 1 574 - Kirkenes
Telegr.adr.: «Bilrek»
Opel - G.M.C. - Bedford - Vauxhall Chevrolet
Oljer - Bensin - Bilgummi - Rekvisita
Forsikring

HALLVARD ENGER
2870 Dokka - Telefon 73 og 75
Stedets Glassmagasin

LANDS GJENSIDIGE BRANDKASSE
2870 DOKKA
Telefon 154
Avd.kontor: HOV - tlf. 251

NOREMA A/S
Sentralbord 25 090 — Vangsveien 100
2300 HAMAR

SVERRE BJERKELI
Alt i Kjøtt og Pølsevarer
Telefon 23 505 — 2300 HAMAR
Husk Pølsebua på Østre Torg

A. FREDRIKSENS EFTF.
Bakeri - Konditori
Flekkefjord — Telefon 22 546

VÅLAND DAMPBAKERI
Muségt. 46 — 4000 STAVANGER
Telefoner: (045) 21 710 - 30 197

AAS KAFETERIA · KIOSK
v/riksvei 10 (Drammen—Kongsberg)
38 km fra Drammen, 3,5 km fra Kongsberg
Småretter - Smørbrød - Kaffe - Camping
Anledning til fiske
Telefon Kongsberg (034) 32 142

Besøk
BOLLA KONDITORI
Skagen 14 — Stavanger — **Tlf. 20 895**

MELLEMSTRANDS TREVAREINDUSTRI
MØBELPRODUKSJON
Vigrestad — Jæren
Telefon Vigrestad 87 130

LARS GRØNVOLD
Byggmester & Entreprenørforretning
Lillehammer - Tlf. (062) 55 200

LYSKILDEN
Alt i Belysning - Godt utvalg i Smijern
Torvgt. 3, Hønefoss - Telefon 21 110

STAVANGER OPTIKK A/S
Klubbgt. 9 — Stavanger — Tlf. 20 346

RING SVEIS
Veimoen 100 - Hønefoss - Tlf. 22 820
Alt i Plate- og Stålkonstruksjoner

BJARNE INDSETVIKEN
Serviceverksted
Stabellsgt. 12 - Tlf. (067) 23 809 - Hønefoss

GUNDERSENS KAFFE
Byens beste
E. GUNDERSEN
2200 Kongsvinger

GULV- OG TAKBELEGG KOMPANIET
Inneh.: Brødr. Myklebust
Postboks 170 — 4051 Sola
Tlf. 50 807 - 50 832 — Stavanger

PHILIP HAUGE
AKSJESELSKAP
Elektroteknisk fabrikk
Nesttun pr. Bergen - Telefon (05) 27 33 54

M. VETRHUS
Aut. elektrisk installatør
Sola — Tlf. 50 383

EGIL TØSSEBRO
Byggmester
Øvre Kolstien 34 — Telefon 28 07 97
5030 Landås — Bergen

EINAR GABRIELSEN MØBEL- OG TREVAREFABRIKK A/S
4070 Randaberg - Telefon Stavanger 40 166
Spesialitet: Bo-kjøkken

Ø-SENTER
JOH. SUNDE
Tlf. (043) 22 548 - 4400 Flekkefjord

FREDRIK HORJEN
Bok- og Papirhandel
Trykkeri - Rammeverksted
Flekkefjord - Tlf. 22 517

GLASSMESTER SVERRE SALTVEDT
Alt i glass
Haugesund — **Tlf. 24 286**

Gullsmed
EILIF RYDENG
9300 Finnsnes — Tlf. 18
Fører alt i premier

SIVILINGENIØR
JOHANNES URHEIM
M.N.I.F. — M.R.I.F.
5801 Sogndal - Tlf. (056) 82 100 - 314 - 594
Rådgivende ingeniør i byggeteknikk
Prosjektering - Byggeleiing

INDUMONT A/S
Mek. Verksted — Industriservice
Jernbanealléen 27 - 3200 SANDEFJORD
Telefon 64 195

NORD KARMØY SVEIS
4260 Torvastad - Tlf. Haugesund 39 971
Alt i lastebilutstyr

A/S LERUMS SAFTFABRIKK
Tlf. 056/82 100, l. 52 - 483 - 5801 Sogndal
Kvalitetsprodukter i Saft og Syltetøy
Salg over hele landet. Lerums Safter og Syltetøyer er garantert rene naturprodukter, tilsatt kun sukker

SELJE SKJORTEFABRIKK A/S
6740 SELJE - Sentralbord (057) 56 101
Spesialitet: **Selje Uniformskjorter**

AAMOT FORBRUKSFORENING
3340 Åmot i Modum
Telefon: Butikk 85 43 20 - Kontor 85 42 66
ALT PÅ ETT STED

Kongsberg — Hønefoss — Larkollen — Gjøvik — Moss — Trondheim
Ålesund — Nesbyen — Vennesla — Tønsberg — Kongsvinger — Brandval

ROBERT VARPE TREVAREFABRIKK
Smidsrødvn. 87 - Tønsberg - Tlf. 21 345

VESTFOLD FERDIGBETONG A/S
Inneh.: A. Rui
Ferdigbetong i alle kvaliteter
Tønsberg Telefon 13 927
Sandefjord Telefon 67 202

KONGSBERG
I nye moderne lokaler i byens sentrum finner De banken vår
Vi ser fram til Deres besøk
Hilsen
SANDSVÆR SPAREBANK

K. DALEN KJØTTVARE
Telefon (071) 22 780 - 6000 Ålesund

EKHOLDT BENSIN & SERVICE
Bensin - Olje - Komplett Bilgummiservice
1514 Ekholdt - Tlf. Moss 57 199

A. H. EIDAL
Moderne møbler — Radio — TV
Nesbyen

MAGNE SMEDSTUEN
Karosseriverksted
Gjøvik — Telefon 72 805

VENNESLA FYSIKALSKE INSTITUTT
Inneh.: Fysioterapeut Svein Haugland
Vennesla — Telefon 55 201

PARK KAFETERIA
Gjøvik — Telefon 71 237

A/S TRONDHJEMS PAPIR- & PAPFABRIK
Trondheim — Telefon sentralbord 35 020

KR. GÜNTHERS EFTF.
Blikkenslager
Spesialverksted for rustfritt stål
Moss — Telefon 52 049

SANNE HEIS A/S
Automatiske Heiser
S. Bulls gt. 12 — 6000 Ålesund
Telefon (071) 25 465

MOR OG BARN A/S
Spesialforretning i Mammatøy og Barnetøy for 0—8 år
Skoggt. 8 — MOSS — Tlf. 54 288

GULVSENTERET
R. Hellenæs
Ø. Torvgt. - Gjøvik - Telefon 71 528

NILS VIKEN
Nygard st. pr. Gjøvik
Assortert forretning

Østlandske Vindu & Dørfabrikk
Brandval — Telefon Kongsvinger 25 221
Produsent av koblede utslående hus- og hyttevinduer

BØRGE UNDHEIM
Hønseri
BRYNE — Telefon 84 355
Bankforbindelse: Time Sparebank
Postgiro 6 66 61

GISKES FISKEFORRETNING
Inneh.: Arne Knudsen
Ålesund - Tlf. forret. 23 446 - Privat 37 961

PER J. SKJERVAGEN
Gullsmed
7460 RØROS
Alt i premier

ANDERSSONS GARTNERI
Tlf. 19 325 - 7053 Ranheim
BLOMSTERHJØRNET
Håkon Jarlsgt. 2 - Tlf. 25 348 - 7000 Trondh
Alt i blomster og dekorasjoner

P. JULS SANDVIG
Ålesund

VATNE LENESTOLFABRIKK
Telefon 25 - Vatne

SIVILINGENIØR
OLE HELMER SJO
M.N.I.F. — M.R.I.F
Rådgivende ingeniører i byggeteknikk
Bryne — Telefon 81 568

Besøk
HALDEN MØBELFORRETNING
ALT I MØBLER
Repslagergt. 19 (tidl. Dovre Skofabrikk)
Halden — Telefon 82 534

MOLDE MØBELSENTER
Alt i Møbler
6450 Hjellset — Telefon 42 298

H. OVERVAAG
Møbelforretning
Tlf.82 663 - TROMSØ - Etb.år 1898

SIGURD SAGEN A/S
Sagen Båt 30" — Sagen Båt 24"
4320 Hommersåk - Telefon (045) 79 102

SNERTINGDAL AUTO A/S
2826 Snertingdal — Tlf. Gjøvik 84 335

KIRKEGATENS KJØTTHANDEL
Alt i Kjøtt — Flesk — Pølser
Kirkegt. 55 — Ålesund — Tlf. 24 268

OS MATSENTER
Alt i dagligvarer
Gimlevn. 1 - Tlf. 82 653 - Halden

TROMS KRAFTFORSYNING
TROMSØ

KNUT OFSTAD
Gullsmed
Namsos — Telefon 72 662

Greåker Glass- og Rammeforretning
Inneh.: Erling Jensen
Utfører alt i glassarbeide
Greåker — Tlf. 61 523

TVETERS BARNEKLÆR
Storgt. 7 - Kongsvinger - Tlf. 14 3 22
Vi selger kvalitetsvarer fra 0 til 12 år
Distriktets største utvalg

BRATTÅS RØR OG SVEIS A/S
Fredrikstad — Tlf. (032) 11 832
Alt arbeide av rør — stål og bronse kobber og rustfritt stål utføres fagmessig

Gullsmed
ROLF GRUDE
Glommengt. 19 - Tlf. 15 976 - Kongsvinger

Rustbeskytt bilen på Dinitrol Senter
ØSTFOLD ANTIRUST
Alvin - Sarpsborg - Tlf. 52010

SPORTSMANN A/S
Spesialforretning i idrettsutstyr
Postboks 295 - Fredrikstad
Telefoner: 13 281 - 15 130 - 15 108

Ogndal Bil & Landbruksverksted A/s
P.å. Rute 9 - Steinkjer - Tlf. 44 117

HAVSØ KOLONIAL
Alt i Dagligvarer
Egersund — Telefon 91 448

ODDVAR MELING
BYGGMESTERFORRETNING
Drivgarnsvn. 13 — 4020 Buøy
Telefon 47 450

STEINKJER VULKANISERING A/S
Hjulavbalansering - Banepålegging
Montering av ispigger
Steinkjer - Telefon 61 639

TORVALD SÆTRE
ELEKTROINGENIØR
Strandvn. 10 — tlf. 26 1920
5031 Laksevåg

Jernkonstruksjoner - Oljefyringstanker
Dører og Porter - Trykktanker
Cyklonanlegg
EINAR ØGREY
Mek. Verksted
Vågsbygd - 4600 Kr.sand S. 1 Tlf. 12325

FØLLING HANDEL
Følling, Steinkjer — Telefon 47 022
Alt i Dagligvarer — Bensin

EIGERØY SLIPP & BÅTBYGGERI
Egersund — Telefon 91 898
Reparasjoner av Stål- og Trefartøyer
Slipper fra 120 til 180 fot

HANS HAGEN
Mekanisk Verksted
Nye Teglverksvei 19 - 4600 Kristiansand S.
Postboks 1055 — Telefon 24 4 38 - 15 6 25
Postgiro 30 61 96
Bankgiro 9405.05.21367

FISKCENTRALEN A/S
Telefon 50454 — Porsgrunn

Besøk
ELVINE KAFETERIA
Marvikveien 2 b - 4600 KRISTIANSAND S
Telefon 26 880
Assortert middagsmeny
Hjemmeservering — Lokalutleie

GRO'S MAGASIN Ø-TEKSTIL A/S
Klær til hele familien - Lave priser
Storgaten- -Telefon 52 318 - Porsgrunn

SANDSJE MEK. VERKSTED
Inneh.: Skorge og Kleppan
3160 STOKKE — Telefon 36 340
Fabrikasjon av:
Trebearbeidingsmasker og Verktøy

TEAM ELECTRIC A/S
Telefon 51 350 — Porsgrunn

LILAND TEXTILHUS
Jernbanegt. 11—13 — Telefon 50 873
3900 PORSGRUNN

LILLESTRØM KONFEKSJON
LILLESTRØM
HERRE-. GUTTE- og PIKEKLÆR

HANDELENS HUS
Restauratør Mork - Selskapslokaler og Bar
Storgt. 23 - Tlf. 73 725 - Kristiansund N.

EINAR ØVERLI
TRELASTHANDLER
Hamar — Tlf. 23 692

INGOLF MOLVÆR
Fotografisk Forretning
Postboks 1 - Tlf. 40 314 - Spjelkavik

MØBLER OG BÅTINNREDNING
Vi utfører innredning på alle typer båter
Storveien 25 - Tlf. 27 180 - Gressvik

MELØEN MEK. VERKSTED
Kristiansund N. — Tlf. 71 838
Monteringer og Motorreparasjoner

PARK KONFEKSJON
Sol. Jørgensen
Tlf. 74 764 - Privat 78 376
Skolegata 16 — 6500 Kristiansund

OLE BAUGERØD
Gullsmed
Porsgrunn - Telefon 53 524

KLOSTER ELVERHØY
ENTREPRENØRFORRETNING
2300 Hamar

BOWLERS STEAK HOUSE
Kirkegt. 7, Kristiansand S. - Tlf. 29 009
Godt spisested!

FINN MALTERUD
Gjøvik — Telefon 72 125
Volvo-forhandler

Siv.ing. Arve Snuggerud & Co.
Storgt. 20 — GJØVIK — Tlf. 73 528

A/S TRE OG FLIS
Alt i Gulvbelegg — Parkett
Blomsterdalen — Telefon 76 674

WILLY DREYER
Aut. Rørleggerforretning
Vann — Varme — Sanitær
Telefon 62 165 — Sandefjord

A/S CURINGSENTRALEN
Strandgt. 3/5 — Gjøvik
Sentralbord 74 0 09

ODD FELLOW
mottar sluttede selskaper — Brylluper
Bisettelser — Mottagelser etc.
Engene 6 - 3000 DRAMMEN - Tlf. 83 53 89

TEIGENS MASKINFORRETNING
Landbruksforretning - Reservedeler
Steinkjer — Telefon 61 194

BILSERVICE A/S
Aut. Fordforhandler & Verksted
Viking Redningsstasjon
Mobil Bensin og Oljer
Egersund — Telefon 91 050

AGDER METALLVAREFABRIKK
Stenklev, Arendal — Tlf. 21 227

For god — nybrent kaffe
Legg veien om
KAFFESPESIALEN
Storgaten 11 - Sandefjord - Tlf. 62 555
Husk kaffe-automaten
Den står til tjeneste døgnet rundt

MO KJEMISKE RENSERI
Lars Meyersgt. 9 - Tlf. (078) 50 397
8600 MO

Ta meget — Betal lite
ARENDAL TEKSTILHUS
Telefon 24 778

TROLLGÅRDEN
Møbelforretning
Sandefjord - Tlf. 73 378
Spes.: Salonger og Veggseksjoner

DRANGEID SNARKJØP
Alt i Dagligvarer
Flekkefjord — Telefon 22 763

KOBBERVIKDALENS PUKKVERK
HOLMENS GRUSTAK
Inneh.: Erling K. Holmen
Drammen - Tlf. 81 88 10 - 81 88 11

ALF RØNNING
Blikkenslagerforretning
Sparbu — Telefon Steinkjer 43 244

EINAR BRÅTHEN
Alt i kjøtt - Pålegg og Pølsevarer
Selbak Torg — Telefon 14 103
1650 Sellebakk

A/S METTES
Alt i Damekonfeksjon og Trikotasje
Nygårdsgt. 49-51 - Tlf. 16 398 - Fredrikstad

MØBLER & LYS A/S
Alt i Møbler og Lamper
Sellebakk — Tlf. 14 341

Benytt
SAMFUNNSKAFEEN
Et hyggelig og godt spisested
Namsos — Telefon 72 556

JOHAN SANENGEN A/S
Glassmesterverksted — Glass-sliperi
Thorbjørnsensgt. 17
Tlf. 12 501 — Fredrikstad

ARNOLD ANDREASSEN
Murmester
7800 NAMSOS — Telefon 72 257

HUSTAD MØBLER A/S
Telefon 72 299 — Namsos

EVENSEN & EVENSEN
Aut. Entreprenørforretning
ALT I MUR - TRE - BETONG
Tlf. 52 147 — Lillehammer

HOTELL KRONEN
Lillehammer - Telefon 51 600
Dronningensgt. 5-7 — Telefon 62 286

KARL HOLM
Slakter og Pølsemakerforretning
Arendal — Tlf. 21 134

FOTO-OLSEN A/S
Verftsgt. 6 - Telefon 72 428 - Namsos

A/S NAMSOS TRAFIKKSELSKAP
Namsos - Telefon 72 433

HURRØD MATSENTER
Alt i Dagligvarer
Hurrød - Tlf. 27 580 - 1620 Gressvik

SKOFTERUDS DAGLIGVARE
Frank Skofterud — Alt i Dagligvarer
Heibergsgt. 17 - Tlf. 20 370 - Fredrikstad

LEVOLD & STEINSBEKK
Fiskeforretning
Namsos - Telefon 72 773

Benytt
HÅGENSENS FOTO
Namsos - Telefon 72 436

HAGEN's GLASSVERKSTED
2240 Magnor - Tlf. (066) 37 206
Alt i dører og vinduer

AUSTAD SUPERMARKED
Rolf Larsen
Drammen — Telefoner 81 85 95 - 81 85 96

GARDINER — TEPPER
SVELLAND
Byens utstyrsmagasin
Haraldsgt. 140 - Haugesund - **Tlf. 21 222**

Besøk
GRILLEN KAFETERIA
Ø. Storgt. 4—6 — Telefon 83 19 36
3000 DRAMMEN
Hjembakte kaker — God mat
Levering av snitter og koldtbord

RITO KJØTT A/S
Reinsvoll - Telefon (061) 97 697
Hønefoss - Telefon (067) 22 122

Fevangs Anker Batteriservice
Alt i Batterier og Radiatorer
Sandefjord — Telefon 63 274

LORENTZ LARSEN EFTF.
Alt i Fotoutstyr
Skien - Telefon 23 788

Hval Sveise- og Karosseriverksted
Alt i skader og oppretting
3510 Sokna - Tlf. (067) 45 555

ÅSEN FABRIKKUTSALG
Telefon 86 574 — 7632 Åsenfjord

LIGO SHOPPING A/S
DRAMMEN — Sentralbord 82 21 81

K. BJØRKEN
BAKERI og KONDITORI
7630 ÅSEN — **Telefon (076) 86 174**

Tromsø Fryseri og Kjøleanlegg A/s
Produksjon av:
Frossen filet, Kvalkjøtt etc.
Telefon 82 060 — TROMSØ

LØVÅS MEK. VERKSTED
Lura - Sandnes - Telefon 61 378
Produksjon av Containere

TROMS FISKARFYLKING
Postboks 59 - 9001 Tromsø
Tlf. 82 056 - Sekr. Petersen priv. 83 099

DRAMMENS SVEISEVERKSTED
Bjørnstjerne Bjørnsonsgt. 104 - Drammen
Telefon 81 91 90
ALT I SVEISEARBEID
Utleie av mobilkran

KNØTTENE
Inneh.: Annbjørg Sørensen
Alt i Barneutstyr
6030 Langevåg - Telefon 48 001

SKOTØYMAGASINET
Telefon 3076 — ÅRNES
Skotøy — Herreekvipering
Sportsartikler — Møbler

BYGGEVARER A/S
Stenerød - HALDEN - Telefon 84 880
STAR
kjøkken- og garderobeutstyr

EIVIND J ALHAUG
ENTREPRENØR
Hamar — Tlf. 22 954

A/S HALDENS TEPPER
Prod. av Axminster tepper og ryer
Postboks 57 - Tlf. (031) 92 770 - 1790 Tistedal

BRØDRENE GALGUM
SNEKKERVERKSTED
Dører og Vinduer
Spesialitet: Stjernevinduer
Telefon 065/33 203 — 2310 STANGE

JØRGEN HELLAND
Byggmester
Hafrsfjord — Stavanger — Tlf. 55 332

STÆRKEBYE TRYKK
Alt i trykksaker
3051 Mjøndalen - Tlf. Drammen 82 62 56

LASTEBILSENTERET A/S
M.A.N. Lastebiler
Aut. bilverksted - Bensin - Oljer
Barkåker - Tlf. 29 257

WOLD & HANSEN
Lerdalsgt. 21 - Strømmen
Telefon 71 22 67
Blikkenslageri - Alt i bygningsarbeide

LARS E. TENNØE
ASS. FORRETNING
6270 BRATTVÅG — Telefon 3

STANGE ELEKTRISKE
Elektrisk forretning
Aut. installatør
Telefon 31 614 — Stange

SVERRE MAGNUS GISET A/S
Optiker
Hamar — Tlf. 21 230

IVAR HJELLE
Byggmester
Sjømannsveien 24 - Ålesund - Tlf. 25 816

STEIN IVAR PEDERSEN
Ur - Optikk
Egersund — Telefon 91 507

TRYGVE BROVOLD
Alt i Kjøtt - Pølsevarer og Pålegg
2310 Stange - Telefon (065) 31 412

ARENA A/S
Tlf. 24 860 - 24 861 — 4800 Arendal
Nærmest Jernbane og Brygge

BENYTT
Geo Selskapsmat
GEO VARESENTER
Åsgårdstrand - Telefon 81 004

OLAVSENS ELEKTRISKE
Aut. installatør
Fredrikstad — Telefon 15 275

A/S DANTHERM
Varmluftaggregater
Tønsberg — Telefon 12 121

HUMLEN INDUSTRI A/S
6020 Vegsund
Telefon Ålesund 41 360

KRÅKERØY SUPER A/S
(Kråkerøysenteret) — 12 085
Dagligvarer for ethvert behov - Kjøttvarer - Fisk og delikatesser - Ukentlige tilbud
God parkering med plass til mange biler
Velkommen inn!

Når det gjelder KJØTTVARER — gå til
OLE OLSEN
Innehaver: Kjell Olsen
Brogaten, Fredrikstad — Tlf. 12 197

Kvalitet i ordet -Kvalitet i bordet!
A/S KVALITETSMØBLER
Vegsund - Tlf. Ålesund (071) 49 995

Besøk
ODDS KONDITORI
Aarumgården - Tlf. 11 769 - Fredrikstad

GJØEN & CO. A/S
Maling- og Lakkfabrikk
Torvikbukt — Telefon 711 - 719
— Elias Hansen —

Torgersens Møbelmagasin A/s
Alt i Møbler
Mossevn. 43 - Tlf. 13 720 - Fredrikstad

REKKEVIK BRUK A/S
Listverkhøvleri
3260 Ø. HALSEN — Telefon 85 310

E. NORBOTTEN A/S
STEINKJER
Telefon sentralbord (077) 61 170

MOBIL-STASJONEN
Inneh.: Per Johansen
Bensin - Olje - Smøring - Service - Kioskvarer
Tlf. 14 411 - Borge - Fredrikstad

HELMUTH JENSEN
Herrefrisørsalong
Glemmengt. 1 - Tlf. 13 707 - Fredrikstad

CAMPELENS NOT- OG TRÅLERVERKSTED A/S
Lasse Damgård
Egersund — Tlf. 90 370 - 91 295

NORSK INDUSTRIGRAVERING
Inneh.: T. D. Dahlstrøm
Prestevn. 5 - Tlf. 12 728 - Fredrikstad

A/S SERVICE
Ålesund — Telefon 21 517
Radio — TV

AUDNA BRUK
Alt i trelast for nybygg og reparasjoner
Sør-Audnedal — Telefon 65 140

Byggmeister
ANDREAS BRATTEBØ
5720 Palmafossen - Tlf. (055) 11 753

OSCAR VISTE & CO.
5700 VOSS — Telefon 11 054
KOBBER- og BLIKKENSLAGER
Nybygg og Reparasjoner

Hundhammer Eskefabrikk A/S
Konditoresker — Smørbrødesker
Trådstiftesker — Fittingesker
Meieriemballasje
Mariero — postadr. 4010 Stavanger
Hillevåg - Tlf. Stavanger 86 503, 90 385

A/S LEO AANONSEN
Prostebakken — Stavanger
Telefon 20 330

EINAR DANIELSEN A/S
Gullsmed
Keiser Wilhelmsgt. 25
Ålesund — Telefon 21 985

RYGG MASKIN A/S
Autorisert Entreprenørfirma
Randaberg - Stavanger
Telefoner: 40 660 - 41 811

L/L VOSS FELLESBAKERI OG KONDITORI
5720 Palmafossen
Alt i Brød og Kaker

JONAS H. MELING
Landbruksprodukter
Brattebergsgt. 25 - Stavanger
Sentralbord 32 074

PUCK & FALKVIK A/S
Spesialforretning i Skinn og Lærvarer
Ålesund - Tlf. 22 957

ERLING HALVORSEN
Entreprenørforretning
Avd. Bergsgt. 22 - Stavanger - Tlf 28 749

BERGH'S METALL
Skiltfabrikk
Tollbodgt. 22 - DRAMMEN - Tlf. 83 26 26

TRANBERG A/S
4000 Stavanger — Sentralbord 29 086
Skipselektrisk materiell

Fotograf
STRAND
Kongsberg

TORGER NAVERSEN
Aut. Rørleggerbedrift
STAVANGER
Telefon 23 383

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET FOR
ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE
Torggt. 10, Oslo 1
Returadresse: AUG. HANSSENS FORLAG
ØVRE SLOTTSGT. 5, OSLO 1

Mange bauger fører til Fredrikstad

Linjeagenturer — Skipsmeglere

MØRCKS EFTERFØLGERE A/S

Fortolling — Spedisjon

Postboks 3 — 1601 Fredrikstad
Tlf. 15 800 - Telegr.adr.: «Just»

Spar penger og sett dem i banken
da blir det renter og velstand

HALSE og HARKMARK SPAREBANK

4500 MANDAL — Telefon 61 833

BRØDR. HETLAND A/S

Trelastforretning — Høvleri
Bygningsartikler — Entreprenørfirma
Ferdighus — Ferdighytter

Bryne (044) *81 090
Sandnes (045) *61 000
Skarnes 1 126

ÅLESUNDS LYSKOPI

Tollbugt. 6,4. etg. Tlf. 21 725 - Postboks 74

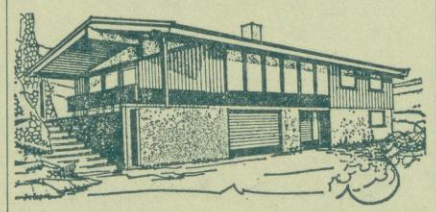
Ålesund

TORJUS TORJUSSEN A/S

Aut. Byggmester- og
Entreprenørforretning

Telefoner (045) *32 070

Lønvoldsgt. 28 - 4000 Stavanger

Arkitekttegnet typehus i alle størrelser

AUDI
Volkswagen

**ØSTBYE PEDERSENS
AUTO A/S**

SKIEN

Sentralbord 20 092

Grafia Boktrykkeri, Oslo